

PEDER VINSTRUPS
TALE VED CHRISTIAN 4.s KRONING
ET TEOKRATISK INDLÆG

AF

FREDE P. JENSEN

OM CHRISTIAN 4.s kroning den 29. aug. 1596 og festlighederne før og efter er vi vel underrettet.¹ Allerede samme år udkom beskrivelser af begivenheden, og århundredet ud fremkom nye beretninger om denne særprægede tildragelse, der så fuldstændigt havde sat København på den anden ende. Aldrig så denne by så mange fremmede, aldrig sådanne fyrværkerier, ridderspil og optog. Meget var vel plat og vulgært, som f. ex. når kongen klædte sig ud som pave, omgivet af munke og kurtisaner, men det kan ikke nægtes, at begivenhederne som helhed kastede en sjælden glans over den nye konge, der hele tiden havde været begivenhedernes midtpunkt. Sammenholdt med Frederik 2.s beskedne kroningshøjtidelighed var dette noget nyt. Eller med Fridericias ord: »Der lå i dem (festlighederne) en forherligelse af kongedømmet, egnet til at tiltrække sig opmærksomhed. De varslede om en tid, hvor Kronens bærer ville gøre sig til midtpunkt for hele det offentlige liv, gøre det i kraft af sin ungdom, sin friskhed, sin lyst til det ny.«²

Trods al den ydre larm var dog kroningen i Frue Kirke den 29.

¹ På vers og prosa, på dansk, tysk og latin udkom en lang række beskrivelser af begivenhederne; flere må nu anses for tabte. Hovedkilden er: Augustus Erich: *Aussförlliche und Warhaffte Beschreibung Des Durchlauchtigsten, Grosmechtigen und Hochgebornen Fürsten und Herrn, Herrn Christians des Vierden dieses Namens . . . Krönung*, Kbh. 1597. Dansk udgave 1598 ved Andr. Bened. Dallin. Andre primære kilder eller kilder med primært indslag er: Chr. Hunnius: *Relatio oder Warhafftiger und eigentlicher Bericht . . .*, Hamburg 1596. – *Was bey der Cronung des Fürsten Christiani des IIII. Königs in Dennemarck newlich zu Kopenhagen vom 20. Aug. bis auff den 14. Sept. 1596 fürgelauffen* (Anonym). – *Kurtzer Discurs, was Feyrlichkeit und Geprenge zu Copenhagen den Monat Aug. dieses 96 Jahrs, bey Inauguration und Krönung des Fürsten Christian des Vierdten zu Dennemarch . . .* (Anonym). – Håndskriftet Ny kgl. Samling 988. – Håndskriftet Ny kgl. Samling 988 b. Skrevet af Christian Ebbesson med »egen hånd«; synes at være en kortfattet instruktion beregnet for en af deltagerne i kroningshøjtidelighederne. – Som secundære kilder må følgende håndskrifter betragtes: Håndskriftet Gl. kgl. Samling 2601. Ordlyden i dette håndskrift er identisk med A. B. Dallins kroningsbeskrivelse. – Håndskriftet Ny kgl. Samling 987. Det meget svært læselige håndskrift består af uddrag, med verbal overensstemmelse, fra August Erichs kroningsbeskrivelse.

² Danmarks Riges Historie, bind IV, s. 75 f.

august det centrale i festlighederne. Her blev kongen salvet og her modtog han regalerne, som en officiel overdragelse af det embede, han allerede havde tiltrådt. Allerede tidligt var historikere inde på, at Christian 4.s kroningsceremoni syntes at betegne en stramning af rigsrådets magt, idet man pegede på rigsrådernes deltagelse i ceremoniellet samt oplæsningen af håndfæstningen i kirken. Dette synspunkt er rigtigt, men må sammenholdes med et andet synspunkt, fremsat af Knud Fabricius. Fabricius rettede som den første opmærksomheden mod de indledende bispetaler ved kongekroningerne før 1660, og han iagttog i disse taler »en modsat løbende udviklingslinje, en stadigt voksende følelse af monarkens betydning«, kulminerende i talen ved Frederik 3.s kroning 1648, hvor biskop Jesper Brochmand kaldte kongerne guder, og talte om »den ubegrænsede magt«, som Gud ville dele med dem.³ Denne teokratiske opfattelse skulle, ifølge Fabricius, være genoplivet på dansk grund af Jesper Brochmand og første gang klart udtrykt i hans store værk »Systema universæ theologiæ« fra 1633.⁴ Æren herfor bør dog ikke tildeles Jesper Brochmand. Nærværende studie vil vise, at Sjællands biskop Peder Vinstrup klart udtrykte den teokratiske tanke allerede ved Christian 4.s kroning, og det i langt stærkere vendinger end Jesper Brochmand nogensinde anvendte.

Vi læser om Peder Vinstrups indledende tale ved Christian 4.s kroning i hovedkilden, August Erichs kroningsbeskrivelse: »... und beginnete der Ordinator eine schöne Lateinische Oration, in welcher ehr die vrsachen diese versammlung andeutete, Vermahnete auch alle anwesende zu fleissiger dancksagung zu Gott . . . Lerete auch ferner, welcher gestalt Reich vnd Regiment allein durch Gottes mechtigen beystand vnd Segen erhalten würden. Und dan letzlich, wie sich ein König vnd Herr in seinem Regiment bezeigen sollte . . .«⁵ I den lidt ændrede danske udgave af kroningsbeskrivelsen ved A. B. Dallin, kongens hofpræst, optræder samme referat, men nu yderligere strammet. Talens hovedpunkter fremtræder nu klart: 1. Om årsagerne til denne forsamling og opfordring om bøn til Gud. 2. Om rigers og regimenters opretholdelse ved Guds bistand. 3. Hvorledes en konge bør virke.

Ud af disse korte referater kan vi nok læse en teokratisk⁶ opfattelse,

³ Knud Fabricius: Kongeloven, 1920, s. 99 f.

⁴ Sst. s. 92.

⁵ August Erich: *Aussführliche und Warhaffte Beschreibung . . .*, g II.

⁶ Termen teokrati bruges i tilslutning til den af Carl-E. Normann anvendte definition i »Prästerskapet och det Karolinska Enväldet«, Lund 1948, s. 12: »teokrati eller gudsvälde säges råda i en stat, när den högste maktägaren härleder sin myndighet omedelbart av Gud . . . Adjektivet teokratisk brukas vanligtvis i något vidare mening, så att man brukar säga, att synen är mer eller mindre teokratisk, allteftersom synpunkten, att överheten är av Gud och har sin makt av Gud, blir starkare eller svagare framhåvd«. Iøvrigt må der skelnes klart mellem den i alle kristne lande udbredte

men udtrykkene er dog for vage til, at vi kan bygge noget på dem. Imidlertid eksisterer Peder Vinstrups tale in extenso i en afskrift fra 18. årh. Talen er blot overleveret os under en anden persons navn og har derfor indtil nu ikke været indsat i den rette historiske sammenhæng. Dette forhold må først belyses lidt nøjere.

I Ny kgl. Samling på Det kgl. Bibliotek findes under nr. 988 en afskrift af en stor latinsk tale (15 blade) fra Christian 4.s kroning. Talens afskriver, der af H. F. Rørdam⁷ blev identificeret som Jacob Langebek (1710–75), har på bagsiden af talens omslag skrevet: *Geo. Dibvadii Orat. in Coronatione C qti. MS.* Afskriveren har altså tillagt den daværende universitetsrektor Dr. Jørgen Dybvad⁸ talen.

H. F. Rørdam, der grundigst har behandlet Dybvadernes historie,⁹ siger forsigtigt om denne tale: »Universitetets rektor, Dr. Jørgen Dybvad, synes også at have spillet en rolle ved kroningen, i alfald haves endnu i håndskrift en lang latinsk tale, der tillægges ham, og som efter indholdet at dømme må være holdt eller dog bestemt til at holdes på kroningsdagen«. Senere tilføjer H. F. Rørdam, at talen »må . . . antages at være gået forud for biskoppens tale og selve kroningsakten«.¹⁰ Efter H. F. Rørdam er disse synspunkter, som positive historiske kendsgerninger, gået ind i den historiske litteratur.¹¹

Imidlertid har talen ikke hidtil været genstand for nøjere granskning, dens særprægede indhold tiltrods. H. F. Rørdam fastslog, at det ikke er nogen akademisk tale, men heftede sig ellers mest ved den frimodige beskrivelse og fordømmelse af uduelige regenter.¹² Det er dog muligt, ud fra talen selv, at fastslå dens placering og funktion i kroningsceremoniellet.

Allerede af talens indledning fremgår det, at den holdes i en kirke: »Quocirca nos qui . . . hodierna die in hac æde sacra convenimus«.¹³ Endvidere synes taleren at skulle spille en fremtrædende rolle ved

teokratiske lære om øvrigheden, og mere specielt den teokratiske kongelære, der sædvanligvis indebar en politisk stillingtagen til fordel for kongemagten.

⁷ H. F. Rørdam: *Kjøbenhavns Universitets Historie*, bind III, 1877, s. 87. Håndskriften er imidlertid ikke Jacob Langebeks. I Håndskriftsamlingens alfabetiske katalog står talen opført som: Afskrift rimeligvis for Langebek.

⁸ Jørgen Dybvad var professor i teologi fra 1589 og blev 1596 universitetsrektor. Omend en dygtig og lærd teolog er han mest blevet kendt for sit stride sind. Han lagde sig således ud med Sjællands biskop Peder Vinstrup og flere af sine kolleger og blev afsat 1607 efter at være kommet med forskellige stiklerier mod adelen og øvrigheden. 1612 døde han i elendighed.

⁹ *Danske Magazin*, 4. række II, s. 105–144, 211–264, og 4. række V, s. 40–53.

¹⁰ H. F. Rørdam: *Kjøb. Univ. Historie*, bind III, s. 87.

¹¹ Bjørn Kornerup: *Biskop Hans Poulsen Resen*, 1928, s. 145; Erik Arup: *Danmarks Historie*, bind II, 1932, s. 649.

¹² H. F. Rørdam: *Kjøb. Univ. Historie*, bind III, s. 87 f.

¹³ Ny kgl. Samling nr. 988, s. 1 recto; jvf. nedenstående aftryk.

kroningsceremonien: »aut etiam ea, quæ ad solemnem hunc Regiæ coronationis actum presenti loco et tempore perficiendæ spectare videntur, digne exequi valeam«. ¹⁴ Af talens fortsættelse fremgår det, at taleren foruden denne latinske tale umiddelbart herefter skal holde endnu en tale, denne dog på dansk: ». . . ut me, primum sermone latino, mox Patrio, dicentem benigne audiant«. ¹⁵ Endelig forstår man af talens slutning, at taleren kort efter skal overdrage kongen sværdet: ». . . et gladio, quem ego T. Majestati mox Dei loco traditurus sum, utaris . . .«. ¹⁶

Ud fra vort kendskab til ceremoniellet ved de danske kongekroninger efter 1536¹⁷ er det åbenbart, at kun een person kan dække de ovenomtalte funktioner, hvor navnlig overdragelsen af sværdet er afgørende: den ordinerende biskop, i 1596 Sjællands biskop Peder Vinstrup.¹⁸ Efter de bevarede kilder at dømme havde Jørgen Dybvad ingen funktion at udfylde ved kroningsceremonien. Ved en misforståelse – om årsagerne til hvilken der kun kan gættes – er Peder Vinstrups kroningstale imidlertid blevet tillagt ham.

I sin omtale af talen heftede H. F. Rørdam sig som allerede nævnt mest ved den stærke fordømmelse af uduelige regenter, der finder sted i talen, og Rørdam, ligesom senere Erik Arup, så heri en påfaldende frihed. En yderligere gennemgang af talen foretog han dog ikke, hvorfor det vil være naturligt her at fremdrage talens hovedpunkter.

Efter en panegyriske indledning, hvori Peder Vinstrup taler om den umådelige velgerning, som denne kroning er, og om Herrens beskyttelse af disse riger i Christian 4.s mindreårighed, går taleren over til at tale om rigers og herredømmers tilstand og om deres bevarelse midt i alle omskiftelser. Han betoner stærkt, at han helst ville have tiet om så høje emner, men såvel den høje øvrighed som den hellige skrift har påbudt ham at tale.

✠ Biskop Vinstrup begynder med datidens sædvanlige udgangspunkt for politiske betragtninger, Nebukadnezars drøm, og fremmaner på denne baggrund et trøstesløst billede af de politiske tilstande: Riger tilintetgøres, fyrsteslægter rykkes op med rode, Tyrken hærger med ild og sværd, og rundt omkring vælter pøbelen rettens skranker.

¹⁴ Ny kgl. Samling nr. 988, s. 3 verso.

¹⁵ Sst. s. 4 recto.

¹⁶ Sst. s. 15 recto.

¹⁷ Arthur G. Hassø: Kong Kristian III's og Dronning Dorotheas kroning den 12. August 1537, Kirkehistoriske Samlinger, 6. række II, s. 287–377; Frederik 2.s Kronings- og Salvingsakt 20/8 1559, Danske Samlinger IV, s. 143–161.

¹⁸ Peder Jensen Vinstrup (1549–1614) blev 1588 biskop i Århus og 1591 kaldet til biskop over Sjællands Stift. Han kronede Christian 4. 1596. Bedst kendt er han dog, fordi han 1606, efter kongelig befaling, udelod djævlbesværgelsen ved prinsesse Elisabeths dåb. I begge biografiske leksika beskrives han som en lidet betydelig mand (biografier ved H. F. Rørdam og Bjørn Kornerup).

Peder Vinstrup må i den forbindelse også indrømme, at de lærde strides om, hvorvidt rigerne er af Gud eller blot opretholdes ved menneskelige våben; således lægger nogle vægt på dygtighed, energi eller krigerisk talent, andre på succession eller arv. Så anonyme disse ord end er, så møder vi i dem en genklang af den europæiske debat om den politiske etik og den fyrstelige arveret, hvor de fleste, ifølge biskop Vinstrups opfattelse, synes at forkaste den guddommelige indflydelse på jordiske forhold. Selv er han dog ikke i tvivl: Han ser i det politiske hierarki (*ordo politicus*) Guds bestemmelse og værk, og i analogi med himmellegemernes lovbestedte stillinger og bevægelser opfatter Peder Vinstrup alle omskiftelser i den politiske verden som udtryk for den guddommelige retfærdighed og vilje. Dette lovmæssighedens princip udstrækkes naturligt også til menneskene, som Gud ønskede skulle styres ved »lovenes stemmer«. Og her får kongemagten sin guddommelige funktion: »Og for at lovenes stemme ikke skulle være en tom lyd satte Gud, som vogtere og udøvere af hans retfærdighed og vilje, gudfrygtige, velgørende og heltmodige konger, fyrster og regenter (*gubernatores*), som han indgyder gode råd; han væbner deres højre hånd med en enestående myndighed, lykke, visdom og styrke: han pryder dem med sejre og magt, skænker dem held og fremgang, gunstige resultater og lykkelige udfald . . .«. ¹⁹

Den middelalderlige tanke om fyrsten som Guds stedfortræder ligger bag disse ord. Gud selv har indsat kongen og udstyret ham med særlige evner og beføjelser, for at han kan sikre lovenes opretholdelse. Sender Gud i sin overbærenhed gode, gudfrygtige og kloge regenter, så indsætter han på samme vis i sin vrede og retfærdige harme en grum og vilkårlig øvrighed. Ud fra dette gammeltestamentlige gengældelsesbegreb opfatter taleren Farao, Saul, Sankerib m. fl. som Herrens svøber, svøber som Herren brugte og bruger for at tugte menneskenes utæmmelige ondskab. Og atter og atter gentages det, at det står i Guds magt at afsætte og indsætte fyrster, at styrte dem i elendighed eller ophøje dem.

Efter således at have vist, at staters og kongers skæbne ligger i Guds hånd, påpeger biskop Vinstrup i en slutbetragtning over dette emne, at det væsentlige formål med oprettelsen af riger og bevarelsen af det politiske hierarki er, at Guds ord kan udbredes rent i alle lande, gudstjenesten varetages på rette måde, retten håndhæves, forældreløse, enker og forkuede værges, al vold holdes borte, hæderlighed og orden bevares. Her som andre steder i talen betoner biskoppen, at statens vigtigste opgave er at vogte og huse den betrængte kirke; thi når kirken har gode tider, har staten det ligeledes.

Efter i mange forbindelser at have omtalt kongedømmet, kommer biskoppen i talens sidste afsnit (fra side 8 verso) ind på den særlige

¹⁹ Ny kgl. Samling nr. 988, s. 6 verso.

behandling af kongens beføjelser og pligter, og pointerer, at det er pligter snarere end rettigheder, der først og fremmest påhviler en konge.²⁰ Kongerne skal vide, fortsætter han, at de ikke er indsat for at byde vidt og bredt, udvide deres rige eller trælbinde andre folkeslag. Men kongerne skal tænke på, at de er indsat på guddommelig vis for at tage sig af kirken (ut piam curam religionis suscipiant), vogte og beskytte den, optræde som kirkens fosterfædre (nutricii). Derfor skal de uddrive afgudsdyrkere og bortkaste overtroens snavs, indsætte rettroende lærere rundt om i byerne, se til, at den rene lære overgives folket, så at alt kan gå lovligt til og statens sikkerhed bevares.

På denne opremsning af de kongelige pligter følger en beskrivelse af kongens guddommelige hverv: »På grund af denne guddommelige opgave giver Gud dem del i sit navn, idet han rundt om i den hellige skrift kalder dem guder og den ophøjedes sønner og smykker og værdiger dem med talrige andre såre ophøjede titler; thi med betegnelsen guder viser han, at de er hans hjælpere, der som et levende og besjælet billede af ham på jorden indtager hans plads og udfører guddommelige hverv og pligter, og hvis tjeneste og indsats han anvender til kirkens fremme og værn, til udbredelsen af den sande lære og gudsyndelse, til bevarelse af lovene, tugten, dommene, kontrakterne, videnskaberne, de frie kunster og endelig alle det menneskelige samfunds bånd, uden hvilke hverken hans ære, kirkens eller statens sikkerhed eller offentlig orden kan bevares længe mellem mennesker uden at blive krænket. Dernæst kalder han dem også den ophøjedes sønner, for at tilkendegive sin kærlighed til dem og vise, at sådanne konger elskes på guddommelig vis, ledes, begunstiges og værnes mod alle ugudeliges rænker, og endelig, når livsbanen er gennemløbet, krones med en evig ære i det himmelske rige«. ²¹

Denne passus er en næsten klassisk gengivelse af den teokratiske kongelære: kongen opfattet som en jordisk gud, et genbillede af den himmelske Gud. Kongen som Guds hjælper og stedfortræder, forvalter af den guddommelige magt. Endvidere den fremfor alle andre mennesker begavede og begunstigede, nydende en særlig ære ikke blot på jorden, men også i himmelen. – Og atter må vi søge tilbage til middelalderlige begreber for at finde grundlaget for biskop Vinstrups tanker: den augustiniske lære om kongen som imago Dei, Guds billede.²² Denne tanke vandt vid udbredelse i højmiddelalderen gennem den blomstrende fyrstespejllitteratur og gik via denne genre over i renaissancens stats-

²⁰ Denne betoning af kongens pligter var et fast led i den teokratiske kongelære. Jvf. artiklen teokrati i Svensk Uppslagsbok, andra upplagan (Fredrik Lagerroth).

²¹ Ny kgl. Samling nr. 988, s. 9 verso.

²² For en udredning af den middelalderlige lære om imago Dei henvises til Wilhelm Berges: Die Fürstenspiegel des hohen und späten Mittelalters, Leipzig 1938, s. 24–34.

lære. Muligvis er den her oversatte passus i sin helhed hentet fra et sådant fyrstespejl.

Videre opfordrer biskop Vinstrup kongerne til at lade sig belære, til at tjene Herren i frygt og elske retfærdigheden. Kongen skal skaffe sig et eksemplar af loven og læse i den alle sine dage. Som eksempler værdige til efterfølgelse nævner taleren blandt de bibelske konger David, Josafat, Josias m. fl. – fra dansk grund Christian 1 og Christian 3, Frederik 1 og Frederik 2. Over for disse gode konger stiller Peder Vinstrup nu de konger og fyrster, der lever uden Guds lys og uden at udbrede hans ære; som eksempler tjener Alexander den Store, Themistokles, Alkibiades m. fl. I meget skarpe vendinger omtales disse fyrster: »O, ulyksalige konger og fyrster, som blot tragter efter indflydelse, rigdom og dette livs ære og magt, eller kun hengiver sig til hofforlystelser og vender deres sind mod tomme og barnlige øvelser; dyrker spil, dans, jagt, dystløb, kunstridningens tomhed og letsind: eller søger at skaffe sig den største ære og magt ved undertrykkelse af andre folkeslag, for at de efter forgodtbefindende kan byde over mange, tvinge andre ved magt og frygt og fylde bugen med udsøgte retter. De raver vellystigt rundt og kender ikke den særlige, høje bestemmelse med deres embede men forlyster og fornøjer sig og undersåtterne med dette livs flygtige ting, idet de har tilsidesat de evige. O, tomme mennesketanker! O, skuffende håb, o, dette ulyksalige og elendige livs blændværk, o, luftige, forgængelige og kortvarige ære . . .«.²³ Så stærke og dadlende ord kunne en protestantisk biskop tillade sig at fremsætte i dette fyrstelige selskab. Hvor let kunne ordene ikke synes møntede på alle de verdslige fornøjelser i forbindelse med kroningshøjtideligheden!

Måtte fyrsterne, fortsætter biskoppen, da atter og atter tænke på det sidste store regnskab, som skal aflægges for den højeste dommer, for at de kan være sig deres høje kald bevidst, og for at de ikke skal trække ulykker ned over sig selv og deres folk og derved til sidst nedstyrtes i den dybeste elendighed.

Taleren vender sig nu til den unge konge og beder ham overveje alt dette, såvel i dag som hvert øjeblik af hans liv, for at den rette tro, fred og hæderlighed kan bevares i disse riger. Og biskop Vinstrup fortsætter, idet han formulerer den direkte guddommelige magtoverdragelse: »Deres Majestæt skal vide, at i dag overgives riget, folket, kronen, sceptret, sværdet og al kongelig værdighed til Deres Majestæt fra kongernes konge og herrernes herre Jesus Kristus som fra hånd til hånd«.²⁴ Sluttelig påkalder Peder Vinstrup Guds beskyttelse over den unge konge; at kongen må få et langt og lykkeligt liv, gode rådgivere, et lydigt folk, fred og fremgang.

²³ Ny kgl. Samling nr. 988, s. 12 verso.

²⁴ Sst. s. 14 recto.

Hermed slutter den latinske tale, og kroningsceremonien fortsætter med en tale på dansk, oplæsning af håndfæstningen og selve kongens salving. I biskop Vinstrups vidtløftige udlægning af kronregaliernes betydning er det teokratiske islæt atter tydeligt, men formuleringen er nu mere moderat. I øvrigt skal kroningsceremoniellet ikke behandles her.

Knud Fabricius beskrev i »Kongeloven« de politiske idestømninger, der forekom i Danmark op mod 1660; han søgte i den forbindelse at spore læren om kongedømmets guddommelige natur tilbage og standse ved biskop Jesper Brochmand. Gennem nærværende studie, der nøje slutter sig til Fabricius' undersøgelser, synes det imidlertid godtgjort, at biskop Peder Vinstrup allerede ved Christian 4.s kroning 1596 konsekvent udtrykte den teokratiske kongelære. Kommende undersøgelser må vise, hvor udbredt læren har været blandt gejstlige og lægfolk.

APPENDIX

*Håndskriftet Ny kgl. Samling nr. 988.*²⁵

ILLUSTRIS: AC POTENTISS: principes et domini, magnifici et generosissimi regni Senatores, amplissima nobilitas et omnes cujuscunque status, ordinis ac conditionis, Domini mei clementissimi, Mecænates reverendissimi et amici in Christo dilectissimi,

Illuxit salutaris ille et omnium votis exoptatissimus dies quo Serenissimus ac Potentissimus Princeps et Dominus noster, dns Christianus ejus nominis Quartus, Dei gratia, Daniae, Norvegiae, Slavorum Gothorumque Rex etc. designatus felici numine et fausta omnium ordinum acclamatione Regio diademate inaugurandus, aviti paternique per electionem Regni habenas moderandas suscipiet. Quocirca nos qui ad hanc solennitatem incredibili cum læticia, hodierna die in hac æde sacra convenimus, tanquam veros pietatis Christianæ cultores decere in confesso est: ut gratis animis et linguis, immensum hoc beneficium, quod toti genti Danicæ divinitus præstatur (: cujus ego amplitudinem ne animo quidem comprehendere, nedum verbis digne explicare queam:) agnoscamus, deprædicemus, celebremus. || Initio itaque Regi summo et immortalis Deo 1 v optimo max: Patri Domini nostri Jesu Christi gratias quantas maximas capere potest imbecillitas nostra humana, agimus, cum de aliis innumeris ab ipsius inexhausta bonitate ac misericordia profectis beneficiis: tum maxime, quod incluta hæc Regna Ecclesiæ suæ florens domicilium, tranquillum hospitium et φιλοκτηρίον²⁶ esse voluerit: quod nobis tuta halcyonia et salutarem doctrinæ coelestis propagationem sine ullis falsarum opinionum contagiis, et pestiferæ

²⁵ Håndskriftet gengives bogstavret og med bibeholdelse af datidig tegnsætning og brug af store bogstaver. Trykstreger er udeladt. En hjertelig tak skal rettes til lektor, dr. phil. Jan Pinborg, der har bistået ved manuskriptets udgivelse og udarbejdelsen af kommentar.

²⁶ Glosen findes ikke i H. G. Lidell og R. Scott: Greek-English Lexicon eller i D. Dimitrakos: Mega leksikon tis ellinikis glossis.

SUMMARY

Peder Vinstrup's Address at the Coronation of Christian the Fourth.

A Theocratic Contribution.

In his work "Kongeloven", 1920, Knud Fabricius, having analysed Danish coronations since the Reformation, reached the conclusion that two conflicting conceptions of the function and importance of the monarchy found expression in the coronation ceremonies. Already earlier it had been pointed out that the coronation ceremonies of Christian the Fourth and Frederik the Third seemed to indicate a strengthening of the power of the Nobility, since the *Rigsråd* (Council of State) commanded a prominent position at the ceremonies and since the charter was recited. Fabricius, however, was the first historian to call attention to the introductory addresses given by the bishops at coronations before 1660; in these speeches he found "a reverse development, as they expressed an ever increasing emphasis on the importance of the monarch"; their point of culmination was the Jesper Brochmand address at the coronation of Frederik the Third in 1648, in which the bishop called the kings gods and spoke of "the boundless power" which God would share with them. Fabricius was convinced that the theocratic dogma, so wellknown from the Middle Ages, had been revived by Jesper Brochmand and clearly expounded for the first time in his great work "Systema universæ theologiæ", 1633. The present investigation aims at countering this point of view by demonstrating that Peder Vinstrup (1549-1614), bishop of Zealand, clearly expressed the theocratic dogma as early as 1596 at the coronation of Christian the Fourth, using far more conclusive terms than Jesper Brochmand ever did.

Up till now Peder Vinstrup's introductory address in Latin at the coronation of Christian the Fourth has been known merely from a brief summary in the main source of the coronation: August Erich's description of the coronation, published in German in Copenhagen in 1597. Though a theocratic conception may well be felt in this summary it is so brief that it does not justify any final conclusion. Peder Vinstrup's address does exist *in extenso*, however, in an 18th century copy; the address has been wellknown and used by historical research for about 100 years, though ascribed to another author. In the Royal Library, Copenhagen, the New Royal Collection no. 988 contains a copy of a great Latin speech held at the coronation of Christian the Fourth. The title page claims the author to be the well-known divine, Jørgen Dybvad D.D. (d. 1612), who was Chancellor of Copenhagen University in 1596. H. F. Rørdam, who wrote the history of Copenhagen University, somewhat reluctantly ascribed the address to Jørgen Dybvad, alleging that it had been delivered before the bishop's speech and the coronation ceremony. H. F. Rørdam was mostly arrested by the frank description and denunciation in the speech of incompetent sovereigns. Since Rørdam's days the speech has been incorporated among historical documents as an important source for the understanding of Jørgen Dybvad's controversial personality.

The object of the present investigation is to show that the said speech must be ascribed to Peder Vinstrup, ordaining bishop at the coronation of Christian

the Fourth. The Latin text, printed above, proves that besides the Latin address the speaker was to deliver a speech in Danish: “. . .ut me, primum sermone latino, mox Patrio, dicentem benigne audiant” (4 recto). Furthermore the concluding lines of the address: “. . .et gladio, quem ego T. Majestati mox Dei loco traditurus sum, utaris . . .” (15 recto) give us to understand that the speaker was soon to hand over the sword to the King. From our knowledge of the coronation ceremony we may ascertain that the speaker is the ordaining bishop. Judging from relevant sources we know that Jørgen Dybvad had no function at the coronation ceremony, and some error must account for Peder Vinstrup's coronation speech being ascribed to Dybvad. The speech is characterised by consistent adherence to the theocratic dogma. The king is considered a god on earth, a living image of the Heavenly God. The king is endowed and privileged above all others, and he is invested with unique authority and power. Since the king is a divine instrument, God in his wrath will sometimes send evil and cruel kings, scourges of the Lord, to chastise the boundless evil of man. The speaker stresses the kings' great obligations towards the Church which they must guard and protect. They must cast out all idolaters and discard all superstition. Princes who live without the Light of the Lord and without propagating His Glory are spoken of in unusually harsh terms. They covet but pleasure, power, and voluptuousness, and will be hurled into deepest despair.

None of these ideas are original, of course. They are part of a common European heritage, ultimately derived from St. Augustine, but wide-spread throughout Europe in various versions through the extremely popular Mirror of Princes genre. It is to be supposed that considerable portions of Peder Vinstrup's address have been taken from a Mirror of Princes. At any rate his address differs from other Danish coronation speeches from the time between the Reformation and the introduction of Absolutism in its length, powerful language, and king-exalting tone.

Hermed slutter den latinske tale, og kroningsceremonien fortsætter med en tale på dansk, oplæsning af håndfæstningen og selve kongens salving. I biskop Vinstrups vidtløftige udlægning af kronregaliernes betydning er det teokratiske islæt atter tydeligt, men formuleringen er nu mere moderat. I øvrigt skal kroningsceremoniellet ikke behandles her.

Knud Fabricius beskrev i »Kongeloven« de politiske idestrømninger, der forekom i Danmark op mod 1660; han søgte i den forbindelse at spore læren om kongedømmets guddommelige natur tilbage og standse ved biskop Jesper Brochmand. Gennem nærværende studie, der nøje slutter sig til Fabricius' undersøgelser, synes det imidlertid godtgjort, at biskop Peder Vinstrup allerede ved Christian 4.s kroning 1596 konsekvent udtrykte den teokratiske kongelære. Kommende undersøgelser må vise, hvor udbredt læren har været blandt gejstlige og lægfolk.

APPENDIX

*Håndskriftet Ny kgl. Samling nr. 988.*²⁵

ILLUSTRIS: AC POTENTISS: principes et domini, magnifici et generosissimi regni Senatores, amplissima nobilitas et omnes cujuscunque status, ordinis ac conditionis, Domini mei clementissimi, Mecænates reverendissimi et amici in Christo dilectissimi,

Illuxit salutaris ille et omnium votis exoptatissimus dies quo Serenissimus ac Potentissimus Princeps et Dominus noster, dns Christianus ejus nominis Quartus, Dei gratia, Daniae, Norvegiae, Slavorum Gothorumque Rex etc. designatus felici numine et fausta omnium ordinum acclamatione Regio diademate inaugurandus, aviti paternique per electionem Regni habenas moderandas suscipiet. Quocirca nos qui ad hanc solennitatem incredibili cum læticia, hodierna die in hac æde sacra convenimus, tanquam veros pietatis Christianæ cultores decere in confesso est: ut gratis animis et linguis, immensum hoc beneficium, quod toti genti Danicæ divinitus præstatur (: cujus ego amplitudinem ne animo quidem comprehendere, nedum verbis digne explicare queam:) agnoscamus, deprædicemus, celebremus. || Initio itaque Regi summo et immortalis Deo 1 v optimo max: Patri Domini nostri Jesu Christi gratias quantas maximas capere potest imbecillitas nostra humana, agimus, cum de aliis innumeris ab ipsius inexhausta bonitate ac misericordia profectis beneficiis: tum maxime, quod incluta hæc Regna Ecclesiæ suæ florens domicilium, tranquillum hospitium et φιλοκτηρίον²⁶ esse voluerit: quod nobis tuta halcyonia et salutarem doctrinæ coelestis propagationem sine ullis falsarum opinionum contagiis, et pestiferæ

²⁵ Håndskriftet gengives bogstavret og med bibeholdelse af datidig tegnsætning og brug af store bogstaver. Trykstreger er udeladt. En hjertelig tak skal rettes til lektor, dr. phil. Jan Pinborg, der har bistået ved manuskriptets udgivelse og udarbejdelsen af kommentar.

²⁶ Glosen findes ikke i H. G. Lidell og R. Scott: Greek-English Lexicon eller i D. Dimitrakos: Mega leksikon tis ellinikis glossis.

luis seminariis, puram et illibatam concesserit, foverit, custodierit. Regna etiam ducatus et ditiones, ut multis annis antea; ita vero ab illo difficili et tristi tempore, quo Sanctiss: et nunquam satis laudatus princeps ac Dominus Dns Fridericus Secundus, olim horum Regnorum borealium Rex potentiss. et Sapientiss. divina sic ordinante providentia, fatis naturæque (: rebus suis ad salutem religiose dispositis:) concessit: cujus pia justa et sapiens gubernatio, hisce Regnis et Ecclesiis adeo felix et fausta extitit, ut præclara passim vigeat æternumque vigeat solida nominis ejus gloria et celebritas, grataque perpetuo sit

2 r non modo incolis universis; sed et exteris, ad quos || etiam summa redundare gloria et utilitas nunquam non posse videatur, virtutum facinorumque ejusdem recordatio. Quod, inquam, ab illo tristi et difficili tempore, Regna, Ducatus et Ditiones paterna sua protectione et angelorum præsidio, ab omnibus insultibus Sathanæ et pernitiosis conatibus hostium nostrorum clementer tutatus sit. Regni similiter status et ordines universos ac singulos in pace et tranquillitate, sancta disciplina et honestarum legum observantia conservaverit, eosdemque omni benedictione corporali et spirituali cumulaverit et locupletaverit: Generosissimis etiam Regni proceribus, qui ad rerumpublicarum gubernacula proximis elapsis annis sedebant, pia, justa et moderata Ecclesiæ Christi et Regnis salutaria consilia inspiraverit, et interea Sereniss. Electum Regem nostrum, ad quem coronandum, nobilissima sua præsentia hac jucundissima et fausta luce convenerunt omnes ordines, sub tegumento manus suæ protexerit, spiritu principali donaverit et gubernaverit, mentem ejus, pietate sapientia et vera virtute instruxerit, ac donis suis ita ornaverit, ut hodierna die non modo paratus, sed omnibus ornamentis Regiis præparatus dignus et idoneus inveniat, cui horum

2 v Regnorum || gubernatio, Christo fortunante tuto demandetur et concedatur.

Hæc et alia inenarrabilia omnipotentiae Dei opera et illustria præsentiae et bonitatis ejus erga hanc gentem nostram testimonia, mente agnoscimus, et voce deprædicemus gratissima: Eundemque Deum patrem Domini nostri Jesu Christi intimis præcordiis suppliciter rogamus, ut immensum hoc bonum quo nos modo beavit, diuturnum nobis et perpetuum esse velit, et ante omnia deinceps lucem doctrinæ suæ coelestis inter nos accensam fovere et conservare dignetur, ut semper sint et maneant in his locis, aliqui coetus, depositum verbi et sacramentorum in adventum filii ejus fideliter custodientes, et nomen ejus puris cordibus celebrantes. Dignetur etiam Sanctissima ejus Majestas, huic augustissimæ coronationi, sua divina præsentia adesse, ac Serenissimum Regem nostrum misericordia et miserationibus coronare, læta et salutaria ipsi (: Regia corona redimito:) gubernationis auspicia, felices successus et progressus, prosperitatem, spiritum fortitudinis, intelligentiæ, constantiæ, et omnium virtutum heroicarum incrementum benigne largiri. Diuturno quoque ipsum animi corporisque vi- ||

3 r gore, alacritate et felicitate exornatum confirmare: mittat ipsi assestricem sapientiam suarum sedium de sede magnitudinis suæ, ut cum ipso sit, et cum ipso laboret, quo omnia ejus consilia conatus et actiones ad divini nominis gloriam, Ecclesiæ tranquillitatem, Reip. salutem et imperii Danici amplificationem dirigantur perpetuo. Illustrissimos quoque hosce Principes et Dominos meos clementissimos qui Regii honoris et publicæ hujus solennitatis causa ad nos singulari amore et benevolentia erga gentem nostram extimulati, e longinquis advenere locis, salvos et florentes conservare, omne infortunium animæ et

corporis ab illis amoliri, et en vera concordia, sancta animorum conjunctione, piaeque hilaritate custodire dignetur: Ac tandem rebus bene feliciterque apud nos expeditis, eosdem sua paterna protectione ab omnibus adversitatibus et periculis custoditos, sospites et incolumes in sua reducere pro bonitate velit. Hæc vota nostra exaudiat Deus misericors propter Jesum Christum filium suum Amen.

Verum enim vero cum mihi publico hoc ovationis et gaudii tempore in hoc celeberrimo et illustri omnium ordinum conventu officium dicendi demandatum sit: || decreui in hac Illustriss. Principum corona, initio parce et breviter quædam 3 v prælibare, de miranda Regnorum et Imperiorum constitutione, et inter maximas rerum humanarum confusiones conservatione: tum etiam de vero fine officii Regii; idque ideo, ut oratione hac tenui et inculta, ex Dei tamen verbo exstructa, auditores omnes ad considerationem amplissimi beneficii exuscitem, quo Deus æternus et misericors genus humanum omnibus seculis afficit, maxime vero hac postrema, turbulenta, languida, et delira mundi senecta, dum pios et salutare Heroas, Reges Principes et gubernatores largitur, sub quorum alis et defensione, omnia juste et legitime administrantur, atque pie et tranquille vivitur. Ac quamvis neminem ita præstare eloquentia aut valere iudicio arbitrer, nedum me, qui parum ingenio possum, et potius animo dejectus et consternatus modo peneque elinguis sim, ut de tam excellenti gloria, summo officio et dignitate Regia, quæ pene infinitam suppeditat orationis materiam, verba facere queam; aut etiam ea, quæ ad solennem hunc Regiæ coronationis actum presenti loco et tempore perficiendæ spectare videntur, digne exequi valeam: Cujus rei causa satius esse iudico, de magnis rebus silen- || tium facere, quam ita dicere, ut 4 r propositi argumenti dignitatem non assequatur oratio: Interim tamen obsequutus mandato summi Magistratus, cui secundum Deum parere necesse est; tum etiam Dei consilium reverenter et demisse agnoscens, quem sæpe sanctorum hominum et ministrorum suorum opera in eligendis, inaugurandis et confirmandis Regibus docet scriptura et testantur exempla Saulis, Davidis, Salomonis, Benhadab, Jechoniæ, Jehu et aliorum, voce et ministerio prophetarum confirmatorum auspicatum iter ingredi, et de proposita materia aliquid verborum facere, Deo mentem et linguam meam Spiritu suo illuminante, et gubernante constitui. Interea ab Illustrissimis principibus et Dominis totaque Ecclesia, subjectione et reverentia, qua par est, maxima contendo; ut me, primum sermone latino, mox Patrio, dicentem benigne audiant, atque me potius officii mei ratione, magisque obediendi quam dicendi studio, provinciam hanc suscepisse, sibi persuadeant.

Insignis est apud prophetam Danielem in interpretatione mirabilis istius somnii Regis Nebuchadnezzaris imago et pictura, de grandi, sublimes et immensæ magnitudinis statua, ex quadruplici materia, pro diversita- || te partium corpo- 4 v ris, auro, argento, ære et ferro lutea materia mixta, conflata: quam saxum sine manibus coelitus avulsum, eidemque statuæ illisum, impactumque contrivit et in nihilum redegit.²⁷

Hanc imaginem etsi de Monarchiis et fatali quatuor summorum Imperiorum mutatione ac translatione de gente in gentem, qua (: ut in versu dicitur:)

²⁷ Daniel 2, 31 ff.

Assyriis rapuit Moedus Diademata, Moedum
 Affligunt Persæ: Macedum Rex moenia Persis
 Stravit, et huic rursum frenum imposuere Quirites.²⁸

rite interpretari soleat: haud tamen obscure eadem ostenditur imagine, tantum fore summorum Imperiorum et regnorum discrimen, facta ad priora comparatione quanta est similitudo et discrepantia auri et ferri: lapsum illorum ex optimo felicissimoque statu in vilissimum et tristissimum secuturum, inque iis non tam externam potentiam, majestatem et splendorem, quam internam vim vigoremque paulatim deflorescere et evanescere: ut tandem secutura sint ante finem hujus seculi imperia, partim ferrea h.e. cruenta et turbulenta, partim lutea h.e. ignava et fragilia.

Hanc in pejus mutationem et declinationem Regnorum nos qui in hanc
 5 r languidam et effætam mundi || senectam, cui tanquam in prostrato corpore vires hiscunt et fatiscunt, incidimus, magis quam unquam alias fieri videmus et experimur. Cernimus enim Imperia labescere, Regna nutare, Regiones inter sese collidi et admodum debilibus fulcris et fundamentis inmiti: Delentur Respublicæ, extirpantur funditus amplissimæ et florentissimæ Regum et Principum familiæ, magnæ et fatales mutationes ubivis locorum accidunt, multæ nationes cruentis bellis turbis et latrociniis effrenate sursum feruntur et deorsum: grassatur immanis crudelitas Barbarica et Tyrannis Turcica, quæ ferro et flamma omnia miscet, et cum stabulis armenta trahit: Indomita multitudo passim, ruptis legum repagulis, disciplinam et honestatem aspernatur: ut in hanc corruptionem, instabilitatem et vicissitudinem omnium fere regnorum præcipiti gradu dehiscentium intuentes, altiusque hos eventus considerantes plurimi, non possunt non animo turbari et offendi: Quin imo multi disputant et dubitant, an imperia sint ex Deo, an armis solum constituentur et retineantur humanis. Multi ea saltem consiliis aulicis, calliditate, Industria, vel etiam virtute bellica acquiri: Multi jure Successionis aut hæreditatis; Alii aliis artibus et mediis
 5 v obtineri || autumant. Sunt etiam fanatici et furiosi, ut apud Platonem Hyppias, item Carpocrates, Anabaptistæ et similes, qui statum politicum et leges acerbè insectantur et petulanter condemnant.²⁹ Plurimi etiam in has tristes imagines, oculorum aciem defigentes dubitationum procellis et fluctibus concussi, non aliter quam undæ et arenæ contrariis Syrtibus agitata, omnia temerario fortunæ fluxu inopinatoque casu fieri judicant, pronunciantes, quod est in Hypolito Senecæ: Res humanas ordine nullo, Fortuna regit spargitque manu munera cæca, pejora fovens.³⁰ Neque ullo credunt (: ut juven. ait:) mundum Rectore moveri.³¹ Ne igitur in his tragicis eventibus succumbat mens humana, necesse est animos erigi, muniri et confirmari verbo Dei, quo conuincimur evidentissime Imperia et Regna non fortuito constitui, disponi, mutari vel administrari: Sed ordinem Polyticum Dei ordinationem et opus esse et certissimum testimonium præsentis divinæ in genere humano, qui ut omnis εὐταξίας et boni ordinis in natura author et conservator existit: Ita ex adverso detestatur ἀκαταστασίαν

²⁸ Forfatteren har ikke kunnet identificeres.

²⁹ Platon, Protagoras 337 c ff.

³⁰ Seneca, Hippolytos 978-980.

³¹ Juvenal, satire XIII, 87.

seu ordinis Polylici confusionem et cyclopicam ἀναρχίαν, in qua οὐδείς οὐδενὸς οὐδὲν ἀκούει. Quemadmodum enim in hac visibili mundi || machina, 6r miranda rerum cernitur gubernatio, sunt ordinati positus, ordo, figura, motus et effectus syderum, certissimæ leges revolutionum et vicissitudinum corporum coelestium: Sol totum orbem sua fulgore illuminat, omnia calore suo fovet et vegetat; terræ foecunditatem radiis suis inspirat, seminibus in ejus gremio tepcfactis, herbescentem viriditatem imprimit, eamque novis alimentis suffultam confirmat, donec in florem exurgat, et ex flore in frugem adolescat: Hinc (:ut Poeta ait:) conspicimus coelum nitescere, arbores frondescere, vites lætificas pampinis pubescere, ramos baccarum ubertate incurvescere, segetes largiri fruges, florere omnia, prata herbis convestirier.³² In Regione similiter elementari, mirandas rerum generationes et corruptiones; in vicissitudinibus temporum constantissime motus cursusque suos servantibus, admirandam Dei summi opificis et architecti providentiam cernimus, omnia mensura numero et pondere disponentis, ut in libro Sapient: dicitur cap. 11.³³ Haud minus etiam in societibus humanis seu ἑραρχία politica a Deo ipso statim post turbatam primævam illam lapsu primorum parentum Harmoniam divinitus constitutam, introducta: In Regnorum constitutione, Rerumpubl: administratione, || legum 6v conservatione et similibus ad communem utilitatem hominum spectantibus. Item, in mutationibus, translationibus et eversionibus eorundem, certissimum testimonium sapientiæ, justitiæ præsentis et voluntatis divinæ omnia recte disponentis, omnibus providentis, atque ad destinatum finem suum cuncta dirigentis conspicitur. Etenim ut in Deo est immensa sapientia, discernens honesta ab inhonestis, justa ab injustis, et justitia approbans recta et destruens contraria: ita etiam vitam ordinavit et constituit humanam ut velit eam regi et gubernari voce legum quæ præcipiunt honesta, et prohibent contraria. Et ne legum vox inanis esset sonus, addidit Deus custodes et executores justitiæ et voluntatis suæ, Reges, Principes et gubernatores pios salutares et heroicos, quibus inspirat recta consilia, armat illorum dextras singulari autoritate, felicitate, prudentia et fortitudine: ornat eos victoriis et opibus, tribuit illis successus auspiciatos, prosperos eventus, et felices rerum exitus: adeo, ut nihil in illorum gubernatione tam arduum et difficile inveniatur, quod non consilio suo regere, integritate tueri, et excellenti quadam virtute (: Deo per Spiritum || corda et consilia 7r gubernante et movente :) exequivaleant; Estque ut pie dixit Poeta:

In Domini conclusa manu terrena potestas,
Pro meritis Reges addit et ille bonos:
Ipse Deus Regnum, vires et scepra tuetur,
Omnia ut auspicio prosperiore gerant.³⁴

Neque minus etiam Dei opus et ordinationem esse dicimus, quod interdum ex ira et justo judicio suo, Magistratus ignavos, crudeles et immanes Rebus publicis præficit, qui licentia, Tyrannide et furoribus, summa atque ima miscent, quemadmodum ipse Dominus apud prophetam minatur, inquiens, Dabo pueros

³² Ennius hos Cicero Tusculanae Disp. I, 28, 69.

³³ Visdommens Bog 11, 21.

³⁴ Forfatteren har ikke kunnet identificeres.

principes illorum, et effeminati dominabuntur eis.³⁵ Item Oseæ 11. Assur erit Rex eorum, quia renuerunt conuerti.³⁶ In furore meo abstuli Regem, et in indignitate mea dedi Regem.³⁷ Item: Propter peccata populi, multitudo principum.³⁸ Tales olim fuere Pharao, Saul, Senacherib, Achab, Antiochus, Nero, Attila, Tamerlanes et similes humani generis pestes, quibus tanquam flagellis et accensis iræ suæ facibus, in ignem paulo post conjiciendis, usus est Deus et etiamnum utitur, ad coercendam et consumendam effrenatam malitiam hominum qui non patiuntur iracunda Jovem manibus || deponere tela: Nec dubium est immanitatem Turcicam, quæ hodie cædibus, rapinis, et fædissimis libidinibus omnia implet, tale Dei flagellum esse, πλήγην Θεήλατον, et virgam furoris Domini, qua mundum immundum ob atrocitatem enormium flagitiorum adeo punit et flagellat, ut metuendum piis sit, (: ni Deus Zebaoth injecto naribus tanti hostis annulo, tyrannidem ejus represserit:) quod de Roma olim pronunciavit Sybilla: ῥώμη μὲν ῥύμη ἔσσειται καὶ δῆλος ἄδηλος, καὶ ψάμμος ἄμμος: Roma erit ruina, Delus obscura et Sammos arena.³⁹ Haud igitur cæco casu, quo denique [?] cunque cadant, res hominumvolvuntur: sed Dei sapientia et potentia gubernantur et disponuntur. Hic solus dominatur principibus et in nihilum redigit eosdem: Hic extollit quos vult, sceptrisque exornat Regiis, et quos vult e solio depositos dominatum administratione privat, et errare facit eos in solitudine absque via, ut loquitur Job, cap. 12.⁴⁰ Testatur hoc ipsum Daniel 2. cap. dum inquit, Deus mutat tempora et tempestates et transfert Reges, et constituit Reges:⁴¹ idque (: ut dixi:) vel ex indignatione sua justa, quando malos et crudeles mittit magistratus: vel ex clementia, quando largitur

8r bonos, pios, prudentes, pacificos, ju- || stos, fortes et salutare populorum Rectores et Gubernatores augustissimos, qui difficiliter (: ut Pyrrhus apud Plutarchum de Fabricio loquitur:) a pietate et honestate, quam Sol a cursu suo dimoventur.⁴² His nihil in vita humana pulchrius, nihil utilius nihil præstabilius aut magis salutare hominibus datum est divinitus; sub quorum umbra et alis vere fit, quod in imagine proceræ et patulæ arboris apud Prophetam pingitur: in qua omnis generis aviculæ nidificabant, et animalia cuncta, tanquam sub tecto cubantia, ingravescentis solis ardorem declinabant, almis ejus fructibus alebantur, et gratissima quiete fruebantur.

Hinc liquido constare arbitror, quod quamvis ærumnis, confusionibus, armis et seditionibus Imperia et Regna in hac extrema mundi senecta lacerentur et concutiantur; propter rabiem Diabolorum, propter atrocitatem delictorum, et propter fatalem imperiorum periodum, quæ nunc, urgentibus fatibus, quassantur, turbantur et terribili ratione ac truci aspectu interitum minari videntur: Deum tamen servaturum aliquas reliquias, et quidem in his oris et insulis borealibus

8v adversus vastatrices flammam incendiorum || Diabolicorum fortique brachio

³⁵ Esajas 3, 4.

³⁶ Hoseas 11, 5.

³⁷ Hoseas 13, 11.

³⁸ Ordsprogenes Bog 28, 2.

³⁹ Sibylla III, 365-66 (ed. A. Rzach, Wien 1891).

⁴⁰ Job 12, 24.

⁴¹ Daniel 2, 21.

⁴² Plutarch, Fabricius.

repressurum rabiem et furores omnium hostium ac Tyrannorum immanium, spe et expectatione indubia confidimus: ut si non caput aureum pectusve argenteum aut foemora ænea; Talos tamen et pedes statuæ giganteæ ex ferro limoque conflatos in gloriosum adventum filii sui lapidis angularis Jesu Christi, fulciet, stabiliet et conservet, idque propter Ecclesiam suam et honestatem publicam tuendam et conservandam.

Hunc etenim finem constitutionis Imperiorum et conservationis politici status primum et præcipuum esse sciamus, ut verbum Dei passim in omnibus regnis purum putum propagetur: ministerium Sacrosanctum diligenter et recte curetur, jus dicatur, orphani, viduæ et oppressi defendantur, injusta vis a temptis, tectis, moenibus, a vita, fama, fortunisque subditorum averruncetur et propellatur, et publica honestas et tranquillitas vitæ humanæ conservetur et provehatur.

Non igitur existiment Reges et Principes, se in illud fastigium dignitatis evectos esse, ut solummodo supra omnes alios emineant, terris longe lateque patentibus imperent, gentes plurimas sibi servitutis vinculo constringant, Regni fines et terminos terra marique tu- || multario exercitu propagent, Regumque 9 r ac Magnatum amicitias sibi demereantur: aut se subditosque suos quamdiu quidem ipsis tali eminentia vitæque usura frui in hoc seculo concessum fuerit, locupletent, pascant et in tranquillitate conservent: verum potius ad hoc se divinitus constitutos esse sciant, ut piam curam religionis suscipiant, Ecclesiæ languidæ, moestæ et multiplici mole ærumnarum oppressæ custodes, protectores, et, ut Esai. loquitur, nutricii et benigni τροφῆῖς esse debeant.⁴³ Ea propter operam dent sedulam, ut exputatis Idolomaniis et ejectis superstitionum sordibus, Christi Regnum in illorum Imperiis et ditionibus innotescat: ærumnosus Christi coetus hospitium habeat: doctores orthodoxi oppidatim constituantur et alantur: pura synceraque doctrina populo tradatur, et ad posteritatem illibata transmittatur. Tum etiam ut omnia juste et legitime domi forisque administrentur et incolumitas Reipublicæ sarta tecta conservetur et propagetur. Nihil enim (: ut Plutarchus ait:) tam egregium tamque proprium Regi esse videtur, quam pietatis et justiciæ opus: Mars enim, ut Timotheus inquit, Tyrannus est; Lex autem Rex omnium.⁴⁴ Et Reges (: teste Homero:) non expugnatrices urbium machinas æratasque naves sed justitiam a jove || sumptam exercere custodireque 9 v decet. Huc etenim omnis administratio Polytica, huc pacis et societatis defensio et illa periculosa gubernatorum functio tendit in solidum. Propter hoc etiam munus coeleste, impertit ipsis Deus societatem sui nominis, dum eos in Scriptura passim Deos et filios excelsi vocat, plurimisque aliis augustissimis titulis ornat et indiget. Deorum namque appellatione, suos indicat esse ministros, qui imago ejus in terris viva et animata existentes, ipsius vices gerant, et officiis ac muneribus divinis fungantur, quorum etiam ministerio ac opera utatur in nutritione ac defensione Ecclesiæ, in propagationem veræ doctrinæ et verorum cultuum divinorum, in conservatione legum, disciplinæ, judiciorum, contractuum, honestarum disciplinarum, artium liberalium, et omnium denique vinculorum societatis humanæ, sine quibus neque ipsius gloria, neque Ecclesiæ aut politiæ incolumitas, neque pax publica diu inter mortales conservari potest integra. Deinde etiam nominat eosdem filios excelsi, ut suum erga eos affectum

⁴³ Esajas 49, 23.

⁴⁴ Plutarch, Demetrius 42, 5.

declaret, et ostendat tales Reges divinitus amari, gubernari, foveri, et contra omnes machinationes impiorum defendi, ac tandem, emenso hujus vitæ curriculo, æterna gloria in coelesti regno coronari. ||

- 10r Audite ergo Reges et attendite,⁴⁵ discite Rector finium terræ, auscultate qui multitudini imperatis et vobis placetis in gentium turbis, vobis sane a Domino imperium et a supremo potestas data est: audite inquam Spiritum Sanctum per os Davidis Psal. 2. vos compellantem, dum inquit: Et nunc Reges intelligite, erudimini qui judicatis terram, Servite Domino in timore, et exultate cum tremore, osculamini filium ne quando irascatur, et deficiatis in via, quia breui exardescet ira ejus.⁴⁶ Aperite portas Principes vestras, et elevamini portæ æternales et introibit Rex gloriæ.⁴⁷ Quis est iste Rex gloriæ? Dominus exercituum ipse est Rex gloriæ.⁴⁸ Diligite, inquit Salomon, justiciam qui judicatis terram et quærite Dominum.⁴⁹

Ipsæ etiam Dominus Deut. 17. severe mandans ut Rex sedens in solio Regni sui, describat sibi exemplar legis ad exemplar libri sacerdotum Levitarum, eritque illud penes eum, et legat in eo cunctis diebus vitæ suæ, ut discat timere dominum Deum suum et servare omnia verba legis et statuta ejus, ut faciat ea: nec extollat cor suum super fratres suos, neque recedat a præcepto neque ad dextram neque ad sinistram.⁵⁰

- 10v Tales multos pios et salutare Rectores et Prin- || cipes superno Spiritu actos et instructos, omnibus seculis excitavit Deus, qui suis aliisque regionibus et subditis saluti et decori fuerunt, atque magna animi constantia, pietate, fide et dignitate imperia administrarunt. David vir secundum cor Dei, cui, primi inter omnes Reges honores debentur, non modo ipse Deum sincere coluit et publicam utilitatem promovit: sed et sibi subjectum populum recte de Deo erudiri, et in officiis pietatis honestarumque legum religiosa observantia contineri curavit. Josaphat summo studio et zelo ardente, lucos et excelsa sustulit, turpia dogmata et blasphemias abolevit, doctrinam puriorem de Deo propagavit, et judices in omnibus et singulis civitatibus collocavit, quos suamet ipsius voce instruxit, docuit, monuit, eos videlicet non discernere judicia hominis sed Dei. Ac propterea ipsis videndum quid agerent in conspectu ejus, qui penes ipsos in causa judicii versabatur. Quocirca Dominus Deus præparavit et confirmavit in manu ejus Regnum Israelis. Ezechias religionem a patre, Manasse horribiliter deformatam ac superstitionibus contaminatam repurgavit, templum aperuit, 11r verum cultum instauravit, præmia doctoribus constituit, || Rempub. rite administravit, et, ut Scriptura loquitur, quod bonum erat in conspectu Dei, fecit.⁵¹

Josias similiter turbavit idola a prædecessoribus in immensum [. . .], restituit sacerdotum gradus et officia, coelestisque doctrinæ et publicæ tranquillitatis ac honestatis custos et defensor fuit acerrimus. Quid de pio Asa? Quid de Cyro? Constantino, Theodosio, Carolo Magno, Alphonso? quid de multis Principibus

⁴⁵ I margenen findes tilføjet: Ψ 6. Vist en misforståelse.

⁴⁶ Salmernes Bog 2, 11–13.

⁴⁷ Manuskriptet har her spørgsmålstegn.

⁴⁸ I margenen findes tilføjet: Ψ 24. Jfr. Salmernes Bog 24, 7–8.

⁴⁹ Visdommens Bog 1, 1.

⁵⁰ Femte Mosebog 17, 18–20.

⁵¹ Anden Kongebog 18, 3.

religiosissimis Germaniæ? quid de Regibus Daniæ Christianissimis, Christiano 1. et 3. Friderico 1. et 2. qui [. . .] veræ Ecclesiæ viva membra, præclara virtutum simulacra et decora ornamenta generis humani essent, omnes suas cogitationes, consilia, labores et curas, tam belli quam pacis tempore, domi et foris, in fovenda, tuenda et suis exemplis ornanda et locupletanda Ecclesia atque in recte administranda Republica indefesse collocarunt atque impenderunt. Neque unquam per totam vitam a laudabili hoc proposito rerum secundarum illecebris, adulatorum et Empoectarum *πιθανολογίας*, variis gloriæ et potentiæ spebus, neque etiam laborum difficultatibus, periculorum magnitudine aut molestiis aliis infinitis, quæ pietatis studium, ut umbra corpus comitari solent, || sese abduci 11 v patiebantur: Sed in vera Dei agnitione, professione et propagatione gloriæ ipsius atque in civili sua statione rite tuenda et ornanda, ad extremum usque vitæ halitum fortiter perseverantes, propositum pietatis, justitiæ, constantiæ, patientiæ et aliarum virtutum Regiarum mordicus stantes, vigilantes, morientes retinuerunt.

O præclara laus piorum magistratuum! O quanta dignitas, quanta felicitas, quanta gloria in hac et futura vita Regum et Principum, qui hoc modo et se in fidem tutelamque Dei dedunt, et ipsius in terris Regnum ac gloriam summa alacritate, industria, sumptibus et periculis ornant et amplificant. His revera adest Deus, hos efficaci suo spiritu regit et gubernat, hos dextera potentiæ suæ protegit, de his rectissime dicitur illud Psalmistæ: Domine in virtute tua lætabitur Rex, et in salutari ejus exultabit vehementer desiderium cordis ejus tribuet ei, et petitionem labiorum non negabit ei: Quoniam præveniet eum benedictionibus bonis, ponet in capite ejus coronam auri optimi.⁵²

At qui sine luce agnitionis Dei, sine zelo propagandæ gloriæ ejus, sine vivificatione orta a Spiritu || Sancto manent, quantumvis potentia, splendore gloria 12 r et sapientia vitæ præsentis illustres, a Deo tamen deseruntur et in extremas miserias abjiciuntur.

Perrumpit Alexander ille, qui ob stupendam magnitudinem et felicitatem rerum gestarum Magnus est appellatus, et volitat per orbem fere universum, non secus ac sagitta vi excussa e brachio fortis bellatoris, et florentissima Regna in oriente juvenis 30 annorum occupat: Attamen ille idem tantus Rex et tam felix bellator, quia sibi hunc finem propositum non habuit, ut Deo serviret, et Ecclesiæ ejus locum inter suos subditos concederet, veramque de ipso noticiam propagaret, non solum amittit vitam, valetudinem, Regna, successus et magna illa ornamenta, quibus, præ aliis mundi Monarchis fulgebat, sed prorsus a Deo desertus in poenas ruit tristissimas et gravissimas.

Idem etiam Themistocli, Alcibiadi, Demetrio, Pompejo, Julio et similibus Heroibus potentissimis accidisse testantur Historiæ. Item quoque Regibus populi Dei, Sauli, Rhoboamo, Achabo, Ochaziæ et similibus, postquam *θεομαχεῖν*, et jugum timoris Domini abjicere impie ceperunt, evenisse legimus.

O igitur infelices Reges et Principes, qui tantum || opes, divitias et hujus vitæ 12 v gloriam et potentiam sectantur, aut qui aulicis solummodo vacant deliciis, ad inanes puerilesque exercitationes ingenia convertentes, indulgent lusibus, choreis, venationibus, hastiludiis, vanitati et levitati desultoriæ: Aut ex oppres-

⁵² Salmernes Bog 21, 2-4.

sione aliarum gentium sibi gloriam summamque potestatem quærunt et conciliant, ut pro libidine multis imperent, vi ac metu alios coerceant et ventrem deliciis expleant. Hi voluptatibus ebrii ignarique proprii et præcipui finis officii sui, et se et subditos, momentaneis hujus vitæ rebus, neglectis æternis, pascunt et oblectant. O inanes cogitationes hominum! o spem fallacem, o ludibria infelicis miseræque vitæ, o fluxam caducam et momentaneam gloriam, quam cum in manibus habere somniant, cumque sibi ejusdem usuram quam diutissime concedi sperant, de repente fumi instar avolat et in media lætitia ac voluptate eos omnibus sensibus hiantes tolutim deserit.

Quam quæso reddituri sunt in extremo terribili et inevitabili judicio rationem? quando magnus ille Regum Rex, cui dicta, facta, sensa denique cogitataque hominum sigillatim patebunt universa, in Majestate sua apparens, rationem administrationis severe ab || omnibus flagitans atrocitatem tantæ impietatis ac vesaniæ potentioribus ob oculos ponat: quod in tantis dignitatibus olim constituti (: ut essent Ecclesiæ nutricii, pietatis defensores et honori bono operi :) gloriam Dei et salutem cum propriam tum subditorum suorum, neque sibi cordi esse siverint, neque ullo studio quæsiverint, imo ne pensi ullius duxerint.

Hæc cogitent Magnates, hæc expendant potentiores, qui in eminentiæ et sublimi dignitatis Majestatisque solio collocati ad summa rerum gubernacula a Deo admoti sunt: hæc inquam cogitent identidem ne ex magma fortuna sibi licentiam usurpantes, officio suo male defungantur, sibique ac suis calamitates ex justo judicio Dei tandem attrahant: perpendant sedulo ante omnia, se aliquando istam suam coronam, Majestatem, potentiam, omnesque imperii sui opes et honores, quæ dolore plerumque concluduntur et amaritudine una cum hoc mortali corpore ad pedes summi Regis Jesu Christi deposituros esse. Ideoque dum ipsis hujus præsentis vitæ et gloriæ usura conceditur, nervos omnes intendant sedulo, ut timor Dei sit cum ipsis, cum diligentia cuncta faciant, et sublimem suam potentiam, opes et dignitates πρὸς ἑνερ- || γεζλον⁵³ μὴ πρὸς ὕβριν impense referant; quo benedictiones temporales et æternas sibi, suis et toti posteritati acquirant, et post se relinquunt. Et quando ipse Christus Rex Regum et Dominus Dominantium Regnum Deo et patri suo traditurus est, et uniuersum secundum opera sua retributurus, tandem ab eodem cui in vita impigre servierunt, immarcessibilem vitæ coronam, promissam omnibus ejus adventum expectantibus, gloriose consequantur.

Firmum proinde ratumque manet perpetuo, quod initio posuimus principium, Deum propter Ecclesiam suam et publicam honestatem in adventum filii sui, lapidis istius immensi, coelitus sine manibus avulsi servaturum esse Regna et Politias, et quemadmodum sua voce testatur sæpius, Imperia sine Religione, pietate, et cum suo numine communionem, felicia, firma aut salva diu esse non posse: Deficiente enim propheta, inquit Salomon, dissipatur populus, et remota doctrina coelesti, omnia erroribus et furoribus impleri necesse est. Ita ex adverso testatur se, imperia et regna, hospitia ærumnosæ Ecclesiæ suæ præbentia, servaturum, seque pios Reges veræ Religionis nutricios ac propagatores, non tantum in hac vita præmiis || ornaturum, halcyonia concessurum, et subditorum placidam gubernationem, defensionem et rerum necessariorum affluentiam benigne

⁵³ Glosen findes ikke i ovennævnte ordbøger.

largiturum: Sed etiam illos ipsos in coelestia receptos, æternis præmiis ornaturum, juxta promissionem, Ego glorificantes me glorificabo, et contemnentes me contemnam.

Hæc tibi Rex inclyte Christiane Quarte, Domine Clementissime, hodie post accepta Regia Diademata, et omni vitæ tuæ momento expendenda erunt diligentissime: ut in hisce Regnis Majestatis tuæ Imperio subjectis, Religio, pax et honestas sarta tecta perpetuo conservetur et floreat.

Sciat tua Majestas, Regnum, populum, coronam, Sceptrum, Gladium, et omnem dignitatem Regiam, tuæ Majestati hodierna die a Rege Regum et Domino Dominantium Jesu Christo veluti de manu in manum tradi.

Hunc igitur tuæ gloriæ authorem semper intuere, hunc assidue sincero cultu venerare, in ipso omnes tuas curas ad Ecclesiæ et Reipublicæ salutem defige, a quo summa prosperitas, felicitas autoritas et rerum gerendarum dexteritas, summaque tum regendi ac tuendi, tum etiam amplificandi imperii scientia, tuæ Majestati communicabitur, si modo, quod felici auspiciis coepisti, constanter urgere, et ad finem divinitus constitutum deducere perrexeris. ||

Et simul nobis omnibus Rex inclyte, hactenus optimæ Indolis, veræ pietatis, 14v
justitiæ, sapientiæ, mansuetudinis, fortitudinis et omnium virtutum Regiarum documenta, ætate tua majora, dedisti præclarissima: Ita in spem amplissimam omnes et singuli erecti sumus hodie, Tuam Majestatem in finem usque patrem patriæ fore piissimum, Ecclesiæ nutricium liberalissimum, veritatis defensorem acerrimum, Ministrorum Christi patronum clementissimum, Mecoenatem eruditorum munificentissimum, Gubernatorem regnorum mitissimum, afflictorumque asylum tutissimum.

Et quia in manu Dei cor Regis,⁵⁴ ipsum intimis gemitibus iterum atque iterum rogamus, ut det tuæ Majestati cor perfectum, teque omni καρισμάτων et benedictionum genere ubertim magis magisque locupletet, quo omnia statuta et testimonia ejus custodias, et in cursu illarum virtutum, quæ hactenus majestate tua illuxerunt indefesse pergens per majorum tuorum vestigia progrediaris, patrisque tui nunquam satis laudati Principis facinora æmuleris. Regat mentem tuam idem Dei filius Jesus Christus ἡγεμονικῶ Spiritu; mittat tibi auxilium e sanctuario, ex Sion te suffulciat, et in te confirmet quod operatus est propter templum sanctum suum; det tuæ Majestati Impe- || rium fortunatum, pacem 15r
diuturnam, Senatum prudentem, populum obedientem, vitam longævam, valetudinem firmam, successus felices: ut Christo portas aperias justiciam et judicium facias; et gladio, quem ego T. Majestati mox Dei loco traditurus sum, utaris, in defensionem bonorum et vindictam malorum: Quo nos sub umbra alarum majestatis tuæ bene beateque agentes perpetuo tranqvilli et tuti sub ficu et vite nostra sedeamus, tuoque sceptro diutissime regamur, et in salute tua ovantes, inque nomine Dei nostri triumphantes, semper in hac vita læti maneamus, ac tandem exantlatis omnibus hujus mundi miseriis, vitæque præsentis munere strenue perfuncti, ex terrestri et umbratili hoc domicilio, in Regnum illud lucis sempiternæ translati, et in Majestate coelesti collocati, cum omnibus Angelis et electis, felicitate modo æterna affluentibus, jugi voce et jubilo, Deum summum Regem Regum, Dominum Dominantium, Ducemque ac triumphatorem Jesum Christum cum Patre et Spiritu Sancto laudemus et celebremus Amen.

⁵⁴ I margenen findes tilføjet: Prov. Jfr. Ordsprogenes Bog 21, 1.

Hermed slutter den latinske tale, og kroningsceremonien fortsætter med en tale på dansk, oplæsning af håndfæstningen og selve kongens salving. I biskop Vinstrups vidtløftige udlægning af kronregaliernes betydning er det teokratiske islæt atter tydeligt, men formuleringen er nu mere moderat. I øvrigt skal kroningsceremoniellet ikke behandles her.

Knud Fabricius beskrev i »Kongeloven« de politiske idestømninger, der forekom i Danmark op mod 1660; han søgte i den forbindelse at spore læren om kongedømmets guddommelige natur tilbage og standse ved biskop Jesper Brochmand. Gennem nærværende studie, der nøje slutter sig til Fabricius' undersøgelser, synes det imidlertid godtgjort, at biskop Peder Vinstrup allerede ved Christian 4.s kroning 1596 konsekvent udtrykte den teokratiske kongelære. Kommende undersøgelser må vise, hvor udbredt læren har været blandt gejstlige og lægfolk.

APPENDIX

*Håndskriftet Ny kgl. Samling nr. 988.*²⁵

ILLUSTRIS: AC POTENTISS: principes et domini, magnifici et generosissimi regni Senatores, amplissima nobilitas et omnes cujuscunque status, ordinis ac conditionis, Domini mei clementissimi, Mecænates reverendissimi et amici in Christo dilectissimi,

Illuxit salutaris ille et omnium votis exoptatissimus dies quo Serenissimus ac Potentissimus Princeps et Dominus noster, dns Christianus ejus nominis Quartus, Dei gratia, Daniae, Norvegiae, Slavorum Gothorumque Rex etc. designatus felici numine et fausta omnium ordinum acclamatione Regio diademate inaugurandus, aviti paternique per electionem Regni habenas moderandas suscipiet. Quocirca nos qui ad hanc solennitatem incredibili cum læticia, hodierna die in hac æde sacra convenimus, tanquam veros pietatis Christianæ cultores decere in confesso est: ut gratis animis et linguis, immensum hoc beneficium, quod toti genti Danicæ divinitus præstatur (: cujus ego amplitudinem ne animo quidem comprehendere, nedum verbis digne explicare queam:) agnoscamus, deprædicemus, celebremus. || Initio itaque Regi summo et immortalis Deo 1 v optimo max: Patri Domini nostri Jesu Christi gratias quantas maximas capere potest imbecillitas nostra humana, agimus, cum de aliis innumeris ab ipsius inexhausta bonitate ac misericordia profectis beneficiis: tum maxime, quod incluta hæc Regna Ecclesiæ suæ florens domicilium, tranquillum hospitium et φιλοκτηρίον²⁶ esse voluerit: quod nobis tuta halcyonia et salutarem doctrinæ coelestis propagationem sine ullis falsarum opinionum contagiis, et pestiferæ

²⁵ Håndskriftet gengives bogstavret og med bibeholdelse af datidig tegnsætning og brug af store bogstaver. Trykstreger er udeladt. En hjertelig tak skal rettes til lektor, dr. phil. Jan Pinborg, der har bistået ved manuskriptets udgivelse og udarbejdelsen af kommentar.

²⁶ Glosen findes ikke i H. G. Lidell og R. Scott: Greek-English Lexicon eller i D. Dimitrakos: Mega leksikon tis ellinikis glossis.

corporis ab illis amoliri, et en vera concordia, sancta animorum conjunctione, piaeque hilaritate custodire dignetur: Ac tandem rebus bene feliciterque apud nos expeditis, eosdem sua paterna protectione ab omnibus adversitatibus et periculis custoditos, sospites et incolumes in sua reducere pro bonitate velit. Hæc vota nostra exaudiat Deus misericors propter Jesum Christum filium suum Amen.

Verum enim vero cum mihi publico hoc ovationis et gaudii tempore in hoc celeberrimo et illustri omnium ordinum conventu officium dicendi demandatum sit: || decreui in hac Illustriss. Principum corona, initio parce et breviter quædam 3 v prælibare, de miranda Regnorum et Imperiorum constitutione, et inter maximas rerum humanarum confusiones conservatione: tum etiam de vero fine officii Regii; idque ideo, ut oratione hac tenui et inculta, ex Dei tamen verbo exstructa, auditores omnes ad considerationem amplissimi beneficii exuscitem, quo Deus æternus et misericors genus humanum omnibus seculis afficit, maxime vero hac postrema, turbulenta, languida, et delira mundi senecta, dum pios et salutare Heroes, Reges Principes et gubernatores largitur, sub quorum alis et defensione, omnia juste et legitime administrantur, atque pie et tranquille vivitur. Ac quamvis neminem ita præstare eloquentia aut valere iudicio arbitrer, nedum me, qui parum ingenio possum, et potius animo dejectus et consternatus modo peneque elinguis sim, ut de tam excellenti gloria, summo officio et dignitate Regia, quæ pene infinitam suppeditat orationis materiam, verba facere queam; aut etiam ea, quæ ad solennem hunc Regiæ coronationis actum presenti loco et tempore perficiendæ spectare videntur, digne exequi valeam: Cujus rei causa satius esse iudico, de magnis rebus silen- || tium facere, quam ita dicere, ut 4 r propositi argumenti dignitatem non assequatur oratio: Interim tamen obsequutus mandato summi Magistratus, cui secundum Deum parere necesse est; tum etiam Dei consilium reverenter et demisse agnoscens, quem sæpe sanctorum hominum et ministrorum suorum opera in eligendis, inaugurandis et confirmandis Regibus docet scriptura et testantur exempla Saulis, Davidis, Salomonis, Benhadab, Jechoniæ, Jehu et aliorum, voce et ministerio prophetarum confirmatorum auspicatum iter ingredi, et de proposita materia aliquid verborum facere, Deo mentem et linguam meam Spiritu suo illuminante, et gubernante constitui. Interea ab Illustrissimis principibus et Dominis totaque Ecclesia, subjectione et reverentia, qua par est, maxima contendo; ut me, primum sermone latino, mox Patrio, dicentem benigne audiant, atque me potius officii mei ratione, magisque obediendi quam dicendi studio, provinciam hanc suscepisse, sibi persuadeant.

Insignis est apud prophetam Danielem in interpretatione mirabilis istius somnii Regis Nebuchadnezaris imago et pictura, de grandi, sublimi et immensæ magnitudinis statua, ex quadruplici materia, pro diversita- || te partium corpo- 4 v ris, auro, argento, ære et ferro lutea materia mixta, conflata: quam saxum sine manibus coelitus avulsum, eidemque statuæ illisum, impactumque contrivit et in nihilum redegit.²⁷

Hanc imaginem etsi de Monarchiis et fatali quatuor summorum Imperiorum mutatione ac translatione de gente in gentem, qua (: ut in versu dicitur:)

²⁷ Daniel 2, 31 ff.

Assyriis rapuit Moedus Diademata, Moedum
 Affligunt Persæ: Macedum Rex moenia Persis
 Stravit, et huic rursum frenum imposuere Quirites.²⁸

rite interpretari soleat: haud tamen obscure eadem ostenditur imagine, tantum fore summorum Imperiorum et regnorum discrimen, facta ad priora comparatione quanta est similitudo et discrepantia auri et ferri: lapsum illorum ex optimo felicissimoque statu in vilissimum et tristissimum secuturum, inque iis non tam externam potentiam, majestatem et splendorem, quam internam vim vigoremque paulatim deflorescere et evanescere: ut tandem secutura sint ante finem hujus seculi imperia, partim ferrea h.e. cruenta et turbulenta, partim lutea h.e. ignava et fragilia.

Hanc in pejus mutationem et declinationem Regnorum nos qui in hanc
 5 r languidam et effætam mundi || senectam, cui tanquam in prostrato corpore vires hiscunt et fatiscunt, incidimus, magis quam unquam alias fieri videmus et experimur. Cernimus enim Imperia labescere, Regna nutare, Regiones inter sese collidi et admodum debilibus fulcris et fundamentis inmiti: Delentur Respublicæ, extirpantur funditus amplissimæ et florentissimæ Regum et Principum familiæ, magnæ et fatales mutationes ubivis locorum accidunt, multæ nationes cruentis bellis turbis et latrociniis effrenate sursum feruntur et deorsum: grassatur immanis crudelitas Barbarica et Tyrannis Turcica, quæ ferro et flamma omnia miscet, et cum stabulis armenta trahit: Indomita multitudo passim, ruptis legum repagulis, disciplinam et honestatem aspernatur: ut in hanc corruptionem, instabilitatem et vicissitudinem omnium fere regnorum præcipiti gradu dehiscentium intuentes, altiusque hos eventus considerantes plurimi, non possunt non animo turbari et offendi: Quin imo multi disputant et dubitant, an imperia sint ex Deo, an armis solum constituantur et retineantur humanis. Multi ea saltem consiliis aulicis, calliditate, Industria, vel etiam virtute bellica acquiri: Multi jure Successionis aut hæreditatis; Alii aliis artibus et mediis
 5 v obtineri || autumant. Sunt etiam fanatici et furiosi, ut apud Platonem Hyppias, item Carpocrates, Anabaptistæ et similes, qui statum politicum et leges acerbè insectantur et petulanter condemnant.²⁹ Plurimi etiam in has tristes imagines, oculorum aciem defigentes dubitationum procellis et fluctibus concussi, non aliter quam undæ et arenæ contrariis Syrtibus agitata, omnia temerario fortunæ fluxu inopinatoque casu fieri judicant, pronunciantes, quod est in Hypolito Senecæ: Res humanas ordine nullo, Fortuna regit spargitque manu munera cæca, pejora fovens.³⁰ Neque ullo credunt (: ut juven. ait:) mundum Rectore moveri.³¹ Ne igitur in his tragicis eventibus succumbat mens humana, necesse est animos erigi, muniri et confirmari verbo Dei, quo conuincimur evidentissime Imperia et Regna non fortuito constitui, disponi, mutari vel administrari: Sed ordinem Polyticum Dei ordinationem et opus esse et certissimum testimonium præsentis divinæ in genere humano, qui ut omnis εὐταξίας et boni ordinis in natura author et conservator existit: Ita ex adverso detestatur ἀκαταστασίαν

²⁸ Forfatteren har ikke kunnet identificeres.

²⁹ Platon, Protagoras 337 c ff.

³⁰ Seneca, Hippolytos 978-980.

³¹ Juvenal, satire XIII, 87.

seu ordinis Polylici confusionem et cyclopicam ἀναρχίαν, in qua οὐδείς οὐδενὸς οὐδὲν ἀκούει. Quemadmodum enim in hac visibili mundi || machina, 6r miranda rerum cernitur gubernatio, sunt ordinati positus, ordo, figura, motus et effectus syderum, certissimæ leges revolutionum et vicissitudinum corporum coelestium: Sol totum orbem sua fulgore illuminat, omnia calore suo fovet et vegetat; terræ foecunditatem radiis suis inspirat, seminibus in ejus gremio tepcfactis, herbescentem viriditatem imprimit, eamque novis alimentis suffultam confirmat, donec in florem exurgat, et ex flore in frugem adolescat: Hinc (:ut Poeta ait:) conspicimus coelum nitescere, arbores frondescere, vites lætificas pampinis pubescere, ramos baccarum ubertate incurvescere, segetes largiri fruges, florere omnia, prata herbis convestirier.³² In Regione similiter elementari, mirandas rerum generationes et corruptiones; in vicissitudinibus temporum constantissime motus cursusque suos servantibus, admirandam Dei summi opificis et architecti providentiam cernimus, omnia mensura numero et pondere disponentis, ut in libro Sapient: dicitur cap. 11.³³ Haud minus etiam in societibus humanis seu ἑραρχία politica a Deo ipso statim post turbatam primævam illam lapsu primorum parentum Harmoniam divinitus constitutam, introducta: In Regnorum constitutione, Rerumpubl: administratione, || legum 6v conservatione et similibus ad communem utilitatem hominum spectantibus. Item, in mutationibus, translationibus et eversionibus eorundem, certissimum testimonium sapientiæ, justitiæ præsentis et voluntatis divinæ omnia recte disponentis, omnibus providentis, atque ad destinatum finem suum cuncta dirigentis conspicitur. Etenim ut in Deo est immensa sapientia, discernens honesta ab inhonestis, justa ab injustis, et justitia approbans recta et destruens contraria: ita etiam vitam ordinavit et constituit humanam ut velit eam regi et gubernari voce legum quæ præcipiunt honesta, et prohibent contraria. Et ne legum vox inanis esset sonus, addidit Deus custodes et executores justitiæ et voluntatis suæ, Reges, Principes et gubernatores pios salutare et heroicos, quibus inspirat recta consilia, armat illorum dextras singulari autoritate, felicitate, prudentia et fortitudine: ornat eos victoriis et opibus, tribuit illis successus auspiciatos, prosperos eventus, et felices rerum exitus: adeo, ut nihil in illorum gubernatione tam arduum et difficile inveniatur, quod non consilio suo regere, integritate tueri, et excellenti quadam virtute (: Deo per Spiritum || corda et consilia 7r gubernante et movente :) exequivaleant; Estque ut pie dixit Poeta:

In Domini conclusa manu terrena potestas,
Pro meritis Reges addit et ille bonos:
Ipse Deus Regnum, vires et scepra tuetur,
Omnia ut auspicio prosperiore gerant.³⁴

Neque minus etiam Dei opus et ordinationem esse dicimus, quod interdum ex ira et justo judicio suo, Magistratus ignavos, crudeles et immanes Rebus publicis præficit, qui licentia, Tyrannide et furoribus, summa atque ima miscent, quemadmodum ipse Dominus apud prophetam minatur, inquiens, Dabo pueros

³² Ennius hos Cicero Tusculanae Disp. I, 28, 69.

³³ Visdommens Bog 11, 21.

³⁴ Forfatteren har ikke kunnet identificeres.

principes illorum, et effeminati dominabuntur eis.³⁵ Item Oseæ 11. Assur erit Rex eorum, quia renuerunt conuerti.³⁶ In furore meo abstuli Regem, et in indignitate mea dedi Regem.³⁷ Item: Propter peccata populi, multitudo principum.³⁸ Tales olim fuere Pharao, Saul, Senacherib, Achab, Antiochus, Nero, Attila, Tamerlanes et similes humani generis pestes, quibus tanquam flagellis et accensis iræ suæ facibus, in ignem paulo post conjiciendis, usus est Deus et etiamnum utitur, ad coercendam et consumendam effrenatam malitiam hominum qui non patiuntur iracunda Jovem manibus || deponere tela: Nec dubium est immanitatem Turcicam, quæ hodie cædibus, rapinis, et fædissimis libidinibus omnia implet, tale Dei flagellum esse, πλήγην Θεήλατον, et virgam furoris Domini, qua mundum immundum ob atrocitatem enormium flagitiorum adeo punit et flagellat, ut metuendum piis sit, (: ni Deus Zebaoth injecto naribus tanti hostis annulo, tyrannidem ejus represserit:) quod de Roma olim pronunciavit Sybilla: ῥώμη μὲν ῥύμη ἔσσειται καὶ δῆλος ἄδηλος, καὶ ψάμμος ἄμμος: Roma erit ruina, Delus obscura et Sammos arena.³⁹ Haud igitur cæco casu, quo denique [?] cunque cadant, res hominumvolvuntur: sed Dei sapientia et potentia gubernantur et disponuntur. Hic solus dominatur principibus et in nihilum redigit eosdem: Hic extollit quos vult, sceptrisque exornat Regiis, et quos vult e solio depositos dominatum administratione privat, et errare facit eos in solitudine absque via, ut loquitur Job, cap. 12.⁴⁰ Testatur hoc ipsum Daniel 2. cap. dum inquit, Deus mutat tempora et tempestates et transfert Reges, et constituit Reges:⁴¹ idque (: ut dixi:) vel ex indignatione sua justa, quando malos et crudeles mittit magistratus: vel ex clementia, quando largitur

8r bonos, pios, prudentes, pacificos, ju- || stos, fortes et salutare populorum Rectores et Gubernatores augustissimos, qui difficiliter (: ut Pyrrhus apud Plutarchum de Fabricio loquitur:) a pietate et honestate, quam Sol a cursu suo dimoventur.⁴² His nihil in vita humana pulchrius, nihil utilius nihil præstabilius aut magis salutare hominibus datum est divinitus; sub quorum umbra et alis vere fit, quod in imagine proceræ et patulæ arboris apud Prophetam pingitur: in qua omnis generis aviculæ nidificabant, et animalia cuncta, tanquam sub tecto cubantia, ingravescentis solis ardorem declinabant, almis ejus fructibus alebantur, et gratissima quiete fruebantur.

Hinc liquido constare arbitror, quod quamvis ærumnis, confusionibus, armis et seditionibus Imperia et Regna in hac extrema mundi senecta lacerentur et concutiantur; propter rabiem Diabolorum, propter atrocitatem delictorum, et propter fatalem imperiorum periodum, quæ nunc, urgentibus fatibus, quassantur, turbantur et terribili ratione ac truci aspectu interitum minari videntur: Deum tamen servaturum aliquas reliquias, et quidem in his oris et insulis borealibus

8v adversus vastatrices flammam incendiorum || Diabolicorum fortique brachio

³⁵ Esajas 3, 4.

³⁶ Hoseas 11, 5.

³⁷ Hoseas 13, 11.

³⁸ Ordsprogenes Bog 28, 2.

³⁹ Sibylla III, 365-66 (ed. A. Rzach, Wien 1891).

⁴⁰ Job 12, 24.

⁴¹ Daniel 2, 21.

⁴² Plutarch, Fabricius.

repressurum rabiem et furores omnium hostium ac Tyrannorum immanium, spe et expectatione indubia confidimus: ut si non caput aureum pectusve argenteum aut foemora ænea; Talos tamen et pedes statuæ giganteæ ex ferro limoque conflatos in gloriosum adventum filii sui lapidis angularis Jesu Christi, fulciet, stabiliet et conservet, idque propter Ecclesiam suam et honestatem publicam tuendam et conservandam.

Hunc etenim finem constitutionis Imperiorum et conservationis politici status primum et præcipuum esse sciamus, ut verbum Dei passim in omnibus regnis purum putum propagetur: ministerium Sacrosanctum diligenter et recte curetur, jus dicatur, orphani, viduæ et oppressi defendantur, injusta vis a temptis, tectis, moenibus, a vita, fama, fortunisque subditorum averruncetur et propellatur, et publica honestas et tranquillitas vitæ humanæ conservetur et provehatur.

Non igitur existiment Reges et Principes, se in illud fastigium dignitatis evectos esse, ut solummodo supra omnes alios emineant, terris longe lateque patentibus imperent, gentes plurimas sibi servitutis vinculo constringant, Regni fines et terminos terra marique tu- || multario exercitu propagent, Regumque 9 r ac Magnatum amicitias sibi demereantur: aut se subditosque suos quamdiu quidem ipsis tali eminentia vitæque usura frui in hoc seculo concessum fuerit, locupletent, pascant et in tranquillitate conservent: verum potius ad hoc se divinitus constitutos esse sciant, ut piam curam religionis suscipiant, Ecclesiæ languidæ, moestæ et multiplici mole ærumnarum oppressæ custodes, protectores, et, ut Esai. loquitur, nutricii et benigni τροφῆῖς esse debeant.⁴³ Ea propter operam dent sedulam, ut exputatis Idolomaniis et ejectis superstitionum sordibus, Christi Regnum in illorum Imperiis et ditionibus innotescat: ærumnosus Christi coetus hospitium habeat: doctores orthodoxi oppidatim constituantur et alantur: pura synceraque doctrina populo tradatur, et ad posteritatem illibata transmittatur. Tum etiam ut omnia juste et legitime domi forisque administrentur et incolumitas Reipublicæ sarta tecta conservetur et propagetur. Nihil enim (: ut Plutarchus ait:) tam egregium tamque proprium Regi esse videtur, quam pietatis et justiciæ opus: Mars enim, ut Timotheus inquit, Tyrannus est; Lex autem Rex omnium.⁴⁴ Et Reges (: teste Homero:) non expugnatrices urbium machinas æratasque naves sed justitiam a jove || sumptam exercere custodireque 9 v decet. Huc etenim omnis administratio Polytica, huc pacis et societatis defensio et illa periculosa gubernatorum functio tendit in solidum. Propter hoc etiam munus coeleste, impertit ipsis Deus societatem sui nominis, dum eos in Scriptura passim Deos et filios excelsi vocat, plurimisque aliis augustissimis titulis ornat et indiget. Deorum namque appellatione, suos indicat esse ministros, qui imago ejus in terris viva et animata existentes, ipsius vices gerant, et officiis ac muneribus divinis fungantur, quorum etiam ministerio ac opera utatur in nutritione ac defensione Ecclesiæ, in propagationem veræ doctrinæ et verorum cultuum divinorum, in conservatione legum, disciplinæ, judiciorum, contractuum, honestarum disciplinarum, artium liberalium, et omnium denique vinculorum societatis humanæ, sine quibus neque ipsius gloria, neque Ecclesiæ aut politiæ incolumitas, neque pax publica diu inter mortales conservari potest integra. Deinde etiam nominat eosdem filios excelsi, ut suum erga eos affectum

⁴³ Esajas 49, 23.

⁴⁴ Plutarch, Demetrius 42, 5.

declaret, et ostendat tales Reges divinitus amari, gubernari, foveri, et contra omnes machinationes impiorum defendi, ac tandem, emenso hujus vitæ curriculo, æterna gloria in coelesti regno coronari. ||

- 10r Audite ergo Reges et attendite,⁴⁵ discite Rector finium terræ, auscultate qui multitudini imperatis et vobis placetis in gentium turbis, vobis sane a Domino imperium et a supremo potestas data est: audite inquam Spiritum Sanctum per os Davidis Psal. 2. vos compellantem, dum inquit: Et nunc Reges intelligite, erudimini qui judicatis terram, Servite Domino in timore, et exultate cum tremore, osculamini filium ne quando irascatur, et deficiatis in via, quia breui exardescet ira ejus.⁴⁶ Aperite portas Principes vestras, et elevamini portæ æternales et introibit Rex gloriæ.⁴⁷ Quis est iste Rex gloriæ? Dominus exercituum ipse est Rex gloriæ.⁴⁸ Diligite, inquit Salomon, justiciam qui judicatis terram et quærite Dominum.⁴⁹

Ipsæ etiam Dominus Deut. 17. severe mandans ut Rex sedens in solio Regni sui, describat sibi exemplar legis ad exemplar libri sacerdotum Levitarum, eritque illud penes eum, et legat in eo cunctis diebus vitæ suæ, ut discat timere dominum Deum suum et servare omnia verba legis et statuta ejus, ut faciat ea: nec extollat cor suum super fratres suos, neque recedat a præcepto neque ad dextram neque ad sinistram.⁵⁰

- 10v Tales multos pios et salutare Rectores et Prin- || cipes superno Spiritu actos et instructos, omnibus seculis excitavit Deus, qui suis aliisque regionibus et subditis salutem et decorum fuerunt, atque magna animi constantia, pietate, fide et dignitate imperia administrarunt. David vir secundum cor Dei, cui, primi inter omnes Reges honores debentur, non modo ipse Deum sincere coluit et publicam utilitatem promovit: sed et sibi subjectum populum recte de Deo erudiri, et in officiis pietatis honestarumque legum religiosa observantia contineri curavit. Josaphat summo studio et zelo ardente, lucos et excelsa sustulit, turpia dogmata et blasphemias abolevit, doctrinam puriorem de Deo propagavit, et iudices in omnibus et singulis civitatibus collocavit, quos suamet ipsius voce instruxit, docuit, monuit, eos videlicet non discernere iudicia hominis sed Dei. Ac propterea ipsis videndum quid agerent in conspectu ejus, qui penes ipsos in causa iudicii versabatur. Quocirca Dominus Deus præparavit et confirmavit in manu ejus Regnum Israelis. Ezechias religionem a patre, Manasse horribiliter deformatam ac superstitionibus contaminatam repurgavit, templum aperuit, 11r verum cultum instauravit, præmia doctoribus constituit, || Rempub. rite administravit, et, ut Scriptura loquitur, quod bonum erat in conspectu Dei, fecit.⁵¹

Josias similiter turbavit idola a prædecessoribus in immensum [. . .], restituit sacerdotum gradus et officia, coelestisque doctrinæ et publicæ tranquillitatis ac honestatis custos et defensor fuit acerrimus. Quid de pio Asa? Quid de Cyro? Constantino, Theodosio, Carolo Magno, Alphonso? quid de multis Principibus

⁴⁵ I margenen findes tilføjet: Ψ 6. Vist en misforståelse.

⁴⁶ Salmernes Bog 2, 11-13.

⁴⁷ Manuskriptet har her spørgsmålstegn.

⁴⁸ I margenen findes tilføjet: Ψ 24. Jfr. Salmernes Bog 24, 7-8.

⁴⁹ Visdommens Bog 1, 1.

⁵⁰ Femte Mosebog 17, 18-20.

⁵¹ Anden Kongebog 18, 3.

religiosissimis Germaniæ? quid de Regibus Daniæ Christianissimis, Christiano 1. et 3. Friderico 1. et 2. qui [. . .] veræ Ecclesiæ viva membra, præclara virtutum simulacra et decora ornamenta generis humani essent, omnes suas cogitationes, consilia, labores et curas, tam belli quam pacis tempore, domi et foris, in fovenda, tuenda et suis exemplis ornanda et locupletanda Ecclesia atque in recte administranda Republica indefesse collocarunt atque impenderunt. Neque unquam per totam vitam a laudabili hoc proposito rerum secundarum illecebris, adulatorum et Empoectarum *πιθανολογίας*, variis gloriæ et potentiæ spebus, neque etiam laborum difficultatibus, periculorum magnitudine aut molestiis aliis infinitis, quæ pietatis studium, ut umbra corpus comitari solent, || sese abduci 11 v patiebantur: Sed in vera Dei agnitione, professione et propagatione gloriæ ipsius atque in civili sua statione rite tuenda et ornanda, ad extremum usque vitæ halitum fortiter perseverantes, propositum pietatis, justitiæ, constantiæ, patientiæ et aliarum virtutum Regiarum mordicus stantes, vigilantes, morientes retinuerunt.

O præclara laus piorum magistratuum! O quanta dignitas, quanta felicitas, quanta gloria in hac et futura vita Regum et Principum, qui hoc modo et se in fidem tutelamque Dei dedunt, et ipsius in terris Regnum ac gloriam summa alacritate, industria, sumptibus et periculis ornant et amplificant. His revera adest Deus, hos efficaci suo spiritu regit et gubernat, hos dextera potentiæ suæ protegit, de his rectissime dicitur illud Psalmistæ: Domine in virtute tua lætabitur Rex, et in salutari ejus exultabit vehementer desiderium cordis ejus tribuet ei, et petitionem labiorum non negabit ei: Quoniam præveniet eum benedictionibus bonis, ponet in capite ejus coronam auri optimi.⁵²

At qui sine luce agnitionis Dei, sine zelo propagandæ gloriæ ejus, sine vivificatione orta a Spiritu || Sancto manent, quantumvis potentia, splendore gloria 12 r et sapientia vitæ præsentis illustres, a Deo tamen deseruntur et in extremas misérias abjiciuntur.

Perrumpit Alexander ille, qui ob stupendam magnitudinem et felicitatem rerum gestarum Magnus est appellatus, et volitat per orbem fere universum, non secus ac sagitta vi excussa e brachio fortis bellatoris, et florentissima Regna in oriente juvenis 30 annorum occupat: Attamen ille idem tantus Rex et tam felix bellator, quia sibi hunc finem propositum non habuit, ut Deo serviret, et Ecclesiæ ejus locum inter suos subditos concederet, veramque de ipso noticiam propagaret, non solum amittit vitam, valetudinem, Regna, successus et magna illa ornamenta, quibus, præ aliis mundi Monarchis fulgebat, sed prorsus a Deo desertus in poenas ruit tristissimas et gravissimas.

Idem etiam Themistocli, Alcibiadi, Demetrio, Pompejo, Julio et similibus Heroibus potentissimis accidisse testantur Historiæ. Item quoque Regibus populi Dei, Sauli, Rhoboamo, Achabo, Ochaziæ et similibus, postquam *θεομαχεῖν*, et jugum timoris Domini abjicere impie ceperunt, evenisse legimus.

O igitur infelices Reges et Principes, qui tantum || opes, divitias et hujus vitæ 12 v gloriam et potentiam sectantur, aut qui aulicis solummodo vacant deliciis, ad inanes puerilesque exercitationes ingenia convertentes, indulgent lusibus, choreis, venationibus, hastiludiis, vanitati et levitati desultoriæ: Aut ex oppres-

⁵² Salmernes Bog 21, 2-4.

sione aliarum gentium sibi gloriam summamque potestatem quærunt et conciliant, ut pro libidine multis imperent, vi ac metu alios coerceant et ventrem deliciis expleant. Hi voluptatibus ebrii ignarique proprii et præcipui finis officii sui, et se et subditos, momentaneis hujus vitæ rebus, neglectis æternis, pascunt et oblectant. O inanes cogitationes hominum! o spem fallacem, o ludibria infelicis miseræque vitæ, o fluxam caducam et momentaneam gloriam, quam cum in manibus habere somniant, cumque sibi ejusdem usuram quam diutissime concedi sperant, de repente fumi instar avolat et in media lætitia ac voluptate eos omnibus sensibus hiantes tolutim deserit.

Quam quæso reddituri sunt in extremo terribili et inevitabili judicio rationem? quando magnus ille Regum Rex, cui dicta, facta, sensa denique cogitataque hominum sigillatim patebunt universa, in Majestate sua apparens, rationem administrationis severe ab || omnibus flagitans atrocitatem tantæ impietatis ac vesaniæ potentioribus ob oculos ponat: quod in tantis dignitatibus olim constituti (: ut essent Ecclesiæ nutricii, pietatis defensores et honori bono operi :) gloriam Dei et salutem cum propriam tum subditorum suorum, neque sibi cordi esse siverint, neque ullo studio quæsiverint, imo ne pensi ullius duxerint.

Hæc cogitent Magnates, hæc expendant potentiores, qui in eminentiæ et sublimi dignitatis Majestatisque solio collocati ad summa rerum gubernacula a Deo admoti sunt: hæc inquam cogitent identidem ne ex magma fortuna sibi licentiam usurpantes, officio suo male defungantur, sibique ac suis calamitates ex justo judicio Dei tandem attrahant: perpendant sedulo ante omnia, se aliquando istam suam coronam, Majestatem, potentiam, omnesque imperii sui opes et honores, quæ dolore plerumque concluduntur et amaritudine una cum hoc mortali corpore ad pedes summi Regis Jesu Christi deposituros esse. Ideoque dum ipsis hujus præsentis vitæ et gloriæ usura conceditur, nervos omnes intendant sedulo, ut timor Dei sit cum ipsis, cum diligentia cuncta faciant, et sublimem suam potentiam, opes et dignitates πρὸς ἑνερ- || γεζλον⁵³ μὴ πρὸς ὕβριν impense referant; quo benedictiones temporales et æternas sibi, suis et toti posteritati acquirant, et post se relinquunt. Et quando ipse Christus Rex Regum et Dominus Dominantium Regnum Deo et patri suo traditurus est, et uniuersum secundum opera sua retributurus, tandem ab eodem cui in vita impigre servierunt, immarcessibilem vitæ coronam, promissam omnibus ejus adventum expectantibus, gloriose consequantur.

Firmum proinde ratumque manet perpetuo, quod initio posuimus principium, Deum propter Ecclesiam suam et publicam honestatem in adventum filii sui, lapidis istius immensi, coelitus sine manibus avulsi servaturum esse Regna et Politias, et quemadmodum sua voce testatur sæpius, Imperia sine Religione, pietate, et cum suo numine communionem, felicia, firma aut salva diu esse non posse: Deficiente enim propheta, inquit Salomon, dissipatur populus, et remota doctrina coelesti, omnia erroribus et furoribus impleri necesse est. Ita ex adverso testatur se, imperia et regna, hospitia ærumnosæ Ecclesiæ suæ præbentia, servaturum, seque pios Reges veræ Religionis nutricios ac propagatores, non tantum in hac vita præmiis || ornaturum, halcyonia concessurum, et subditorum placidam gubernationem, defensionem et rerum necessariorum affluentiam benigne

⁵³ Glosen findes ikke i ovennævnte ordbøger.

largiturum: Sed etiam illos ipsos in coelestia receptos, æternis præmiis ornaturum, juxta promissionem, Ego glorificantes me glorificabo, et contemnentes me contemnam.

Hæc tibi Rex inclyte Christiane Quarte, Domine Clementissime, hodie post accepta Regia Diademata, et omni vitæ tuæ momento expendenda erunt diligentissime: ut in hisce Regnis Majestatis tuæ Imperio subjectis, Religio, pax et honestas sarta tecta perpetuo conservetur et floreat.

Sciat tua Majestas, Regnum, populum, coronam, Sceptrum, Gladium, et omnem dignitatem Regiam, tuæ Majestati hodierna die a Rege Regum et Domino Dominantium Jesu Christo veluti de manu in manum tradi.

Hunc igitur tuæ gloriæ authorem semper intuere, hunc assidue sincero cultu venerare, in ipso omnes tuas curas ad Ecclesiæ et Reipublicæ salutem defige, a quo summa prosperitas, felicitas autoritas et rerum gerendarum dexteritas, summaque tum regendi ac tuendi, tum etiam amplificandi imperii scientia, tuæ Majestati communicabitur, si modo, quod felici auspiciis coepisti, constanter urgere, et ad finem divinitus constitutum deducere perrexeris. ||

Et simul nobis omnibus Rex inclyte, hactenus optimæ Indolis, veræ pietatis, 14v
justitiæ, sapientiæ, mansuetudinis, fortitudinis et omnium virtutum Regiarum documenta, ætate tua majora, dedisti præclarissima: Ita in spem amplissimam omnes et singuli erecti sumus hodie, Tuam Majestatem in finem usque patrem patriæ fore piissimum, Ecclesiæ nutricium liberalissimum, veritatis defensorem acerrimum, Ministrorum Christi patronum clementissimum, Mecoenatem eruditorum munificentissimum, Gubernatorem regnorum mitissimum, afflictorumque asylum tutissimum.

Et quia in manu Dei cor Regis,⁵⁴ ipsum intimis gemitibus iterum atque iterum rogamus, ut det tuæ Majestati cor perfectum, teque omni καρισμάτων et benedictionum genere ubertim magis magisque locupletet, quo omnia statuta et testimonia ejus custodias, et in cursu illarum virtutum, quæ hactenus majestate tua illuxerunt indefesse pergens per majorum tuorum vestigia progrediaris, patrisque tui nunquam satis laudati Principis facinora æmuleris. Regat mentem tuam idem Dei filius Jesus Christus ἡγεμονικῶ Spiritu; mittat tibi auxilium e sanctuario, ex Sion te suffulciat, et in te confirmet quod operatus est propter templum sanctum suum; det tuæ Majestati Impe- || rium fortunatum, pacem 15r
diuturnam, Senatum prudentem, populum obedientem, vitam longævam, valetudinem firmam, successus felices: ut Christo portas aperias justiciam et judicium facias; et gladio, quem ego T. Majestati mox Dei loco traditurus sum, utaris, in defensionem bonorum et vindictam malorum: Quo nos sub umbra alarum majestatis tuæ bene beateque agentes perpetuo tranqvilli et tuti sub ficu et vite nostra sedeamus, tuoque sceptro diutissime regamur, et in salute tua ovantes, inque nomine Dei nostri triumphantes, semper in hac vita læti maneamus, ac tandem exantlatis omnibus hujus mundi miseriis, vitæque præsentis munere strenue perfuncti, ex terrestri et umbratili hoc domicilio, in Regnum illud lucis sempiternæ translati, et in Majestate coelesti collocati, cum omnibus Angelis et electis, felicitate modo æterna affluentibus, jugi voce et jubilo, Deum summum Regem Regum, Dominum Dominantium, Ducemque ac triumphatorem Jesum Christum cum Patre et Spiritu Sancto laudemus et celebremus Amen.

⁵⁴ I margenen findes tilføjet: Prov. Jfr. Ordsprogenes Bog 21, 1.